

HEINRICH FRIEDRICH VON DIEZ'İN İSTANBUL ELÇİLİĞİ VE FAALİYETLERİ (1784 – 1790)*

Doç. Dr. Uğur Kurtaran

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi

ORCID: 0000-0002-6394-408X

Öz

Bu çalışmada XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'ne Prusya elçisi olarak gönderilen Heinrich Friedrich Von Diez'in İstanbul'da kaldığı süredeki faaliyetleri üzerinde durulmuştur. İlk diplomatik görevine 17 Mart 1784 yılında maslahatgüzar olarak başlayan Diez'in çalışmaları Prusya hükümdarı II. Friedrich Wilhelm tarafından beğenilerek 1786'da Türkiye elçiliğine getirildi. Prusya elçisi o yıllarda Avusturya ve Rusya'ya karşı bir müttefik olarak düşündüğü Osmanlı Devleti ile yakın ilişkiler kurmak için yoğun gayretler sarf etti. Aynı yıllarda (1787-1792) Osmanlı Devleti ile Rusya ve Avusturya arasında çıkan savaş, Prusya ile Osmanlı Devleti'ni birbirine yakınlıktırdı. Ortaya çıkan yeni şartlar karşısında Prusya elçisi Diez'in Babiâli'deki yoğun diplomatik çalışmaları sayesinde iki ülke arasında 1790 yılında Tecavüzî ve Tedafûî bir ittifak antlaşması imzalandı. Ancak Diez'in büyük gayretleri ile imzalanan bu antlaşma Berlin'de pek beğenilmeyerek elçinin görevine son verildi. 23 Mayıs 1790'da verilen talimatla İstanbul'dan ayrılan Diez'in 6 yıl süren İstanbul elçiliği Osmanlı-Prusya ilişkilerinin gelişiminde oldukça önemlidir. Araştırma konunun bu önemine binaen kaleme alınmış olup, Prusya elçisi Diez'in İstanbul elçiliği sırasındaki faaliyetlerini ayrıntılı bir şekilde ele almayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı, Prusya, Heinrich Friedrich Von Diez, Elçi, XVIII. yüzyıl

Istanbul Ambassadorship of Heinrich Friedrich Von Diez and His Activities (1784-1790)

Abstract

In this study, XVIII. Heinrich Friedrich Von Diez, who was sent to the Ottoman Empire as Prussian ambassador in the second half of the century, focused on his activities in Istanbul. As a matter of fact, the work of Diez, who started his first diplomatic mission on March 17, 1784 as a charge-taker, was Prussian ruler It was liked by II. Friedrich Wilhelm and was brought to the Turkish embassy in 1786. The Prussian ambassador made intensive efforts to establish close relations with the Ottoman State in those years as an ally against Austria and Russia. In the same year (1787-1792) the war between Ottoman State and Russia and Austria brought Prussia and Ottoman State closer together. In the face of the emerging new circumstances, an alliance agreement of Rape and Tedafî was signed between the two countries in 1790 thanks to the intensive diplomatic work of Prussian ambassador Diez in Babiâli However, this treaty, signed with Diez's great efforts, was not well received in Berlin, and the embassy's mission was terminated. Diez, who left Istanbul for the instruction given on 23 May 1790, is very important in the development of Ottoman-Prussian relations for 6 years. This qualification of research has been taken and the Prussian ambassador aims to elaborate Diez's activities in the Istanbul embassy in detail.

Keywords: Ottoman, Prussian, Heinrich Friedrich Von Diez, Ambassador, XVIII. century

* Makale geliř tarihi: 10.01.2018
Makale kabul tarihi: 30.08.2018
Erken görünüm tarihi: 09.01.2020

Heinrich Friedrich Von Diez'in İstanbul Elçiliği ve Faaliyetleri (1784-1790)*

Giriş

Prusya günümüz Almanya'sının doğusunda kurulmuş olan bir Alman krallığıdır. Krallığın ilk oluşumu Hohenzollern Hanedanı'na bağlı Brandenburg Elektörlüğü'nün büyümesi ile ortaya çıktı (Uzunçarşılı 1978: 239; Beydilli 2007: 354). Buna göre Brandenburg Elektörü Friedrich Wilhelm (1713-1740) döneminde giderek büyüyen Brandenburg Elektörlüğü, 1701 yılında Berlin merkezli Prusya krallığına dönüştü (Hubatsch 1983: 3; Kerautret 2005: 15; Roberts 2010: 373).

XVIII. yüzyılın başlarında kurulan Prusya krallığı, Avrupa'da egemenlik kurmak amacıyla faaliyetlere geçti. Bu çerçevede Avrupa hâkimiyeti için kendisine rakip olarak gördüğü Avusturya ve Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti ile yakınlaşma yönünde bir politika başlattı. Aynı tarihlerde dış politika ve diplomasi anlayışında 1699 Karlofça Antlaşması ile birlikte önemli bir değişim sürecini giren Osmanlı Devleti'nde ise Protestan Avrupa ülkeleri ile dostâne ilişkiler kurma süreci başladı (Kurtaran 2015: 116). Nitekim Karlofça Antlaşması Osmanlı diplomasisinde önemli değişimleri başlattı. Bundan sonra Osmanlı padişahı ile Avrupa hükümdarlarının diplomaside birbirine denk sayıldığı ve antlaşma müzakerelerine seyfiye yerine kalemiyeden temsilci gönderilmesi gibi teamüllerin yerleştiği yeni bir sürece girildi (Aksan 1997: 49). Beydilli'nin ifadesi ile Karlofça antlaşmasıyla yaşanan büyük bozgun ve sonrasında devam eden hezimet ve toprak kayıpları Osmanlı devlet adamlarının siyasî ahlak kavrayışı üzerinde önemli değişiklikler ortaya çıkardı (Beydilli 1999: 37). Bu durum XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleri ile olan ilişkilerinde savaşın yerini diplomasinin aldığı yeni bir döneme girilmesine neden oldu (Sander 2008: 154).

Yeni dönemde Osmanlı Devleti tek taraflı olarak antlaşma şartlarını belirleyerek dikte ettirme gücünü kaybetti (Abou El-Haj 2004: 89-92).

---

* Bu makale "Uluslararası Piri Reis Dil, Tarih, Coğrafya Kongresi"nde (Ankara, 17-21 Temmuz 2017) sunulan tebliğin genişletilmiş halidir.

Beraberinde diplomatik ilişkilerde tek taraflı (ad hoc) politikaların yerine mütakabiliyet süreci benimsenmeye başlandı (Hurewitz 1961: 461; Arı 2004: 48). Ancak özellikle XVII. yüzyıldan itibaren Fransa'nın kaygan politikaları sebebiyle Babîli İngiltere, Hollanda, İsveç ve Prusya gibi Protestan ülkeler ile ilişkilerine daha fazla önem vermeye başladı (Yalçınkaya 2002: 764). Bu dönemde Osmanlı Devleti ile Prusya arasında herhangi bir doğal sınırın olmaması iki devletin birbiri için tehlike oluşturmasını engelledi. Yine özellikle XVIII. yüzyıldan sonra her iki devletin de ortak düşmanları olan Rusya ve Avusturya'ya karşı birlikte hareket etme anlayışı Prusya ile Osmanlı Devleti'ni birbirine yaklaştırdı (Kaşıkçı: 2014, 2). Bu noktada yüzyılın ikinci yarısından itibaren yoğunlaşan Osmanlı-Prusya münasebetlerinde 1761 yılında imzalanan ticaret antlaşması ile 1762 yılındaki ittifak teşebbüsünün ardından, 1790 yılında bir dostluk ve ittifak antlaşması yapıldı.

Taraflar arasında yaşanan bu dostluk ilişkilerinin gelişiminde iki ülke tarafından görevlendirilen elçilerin faaliyetlerinin büyük etkisi oldu. Nitekim bir devleti başka bir devlet nezdinde diplomatik teamüller ve belirli kurallar dâhilinde devamlı veya geçici bir surette temsil eden devlet görevlileri olan elçiler (Yıldırım 2014: 27), devletlerarası diplomatik ilişkilerin kurulması ve yürütülmesinde oldukça önemli bir fonksiyona sahiptir. Bu sebeple tarihin ilk dönemlerinden beri mevcut olan elçilik kurumu, zaman içerisinde sağlam bir gelenek hâline gelerek devletlerarası ilişkileri yürütmede hukukî bir statü kazandı (İpşirli 1995: 3).

Bu noktada özellikle XVIII. yüzyılda Batı'daki düşmanlarına karşı Osmanlı Devleti ile yakınlaşmak isteyen Prusya krallığının Babîli'ye gönderdiği elçilerin faaliyetleri iki ülke arasındaki sürecin gelişiminde oldukça önemlidir. Bu çerçevede Osmanlı Devleti tarihinde ilk kez bir Hıristiyan devlet ile yapılan "tedafûi ve tecavûzî" mahiyetteki ilk ittifak antlaşması olan (Beydilli 1981a: 67) 1790 Osmanlı-Prusya ittifak antlaşmasının imzalanmasında 1784 yılından beri elçilik görevi ile İstanbul'da bulunan Heinrich Friedrich Von Diez¹'in büyük gayretleri oldu (Roxburgh 1995: 113). Diez'in Osmanlı

1 1751 yılında Prusya'nın Bernburg şehrinde doğan Diez, 1769 yılında hukuk tahsiline başladı. Mezun olduktan sonra Magdeburg eyalet hükümetinin hizmetinde çalışan Diez, buradan Kançılara Müdürlüğü'ne terfi ederek 11 yıl kadar bu görevde kaldı. Bu süre içerisinde bazı felsefi eserler kaleme aldı. 1784 yılında Prusya kralı II. Friedrich tarafından İstanbul maslahatgüzarlığına getirildi. 1786'da bakan rütbesinde olağanüstü ve yetkili büyükelçiliğe terfi etti. Görev süresi boyunca önemli diplomatik faaliyetlerde bulunan Diez, kralın talimatları dışında Osmanlı Devleti ile Prusya arasında 1790 yılında bir ittifak antlaşması imzalanmasında etkili oldu. Bu olay sebebiyle İstanbul elçiliği görevinden çağrılarak emekli oldu. Kolberg şehrinde dini liderliğe getirildi. İstanbul'da kaldığı 6 yıl boyunca birçok eserin tercümesini yaparak,

payitahtında kaldığı süre boyunca (1784-1790) takip ettiği politikalar ile elçinin diplomatik temsil kabiliyeti iki devlet arasındaki barış ve dostluk sürecinin temelini oluşturdu. Çalışma konunun bu önemi dolayısıyla kaleme alınmış olup Osmanlı-Prusya ilişkilerin gelişiminde elçilerin rolünün ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Bu sebeple makale Osmanlı-Prusya ilişkilerinin dar bir bölümü ile sınırlandırılmış olup 1784-1790 yılları arasındaki Osmanlı-Prusya münasebetleri Heinrich Friedrich Von Diez'in faaliyetleri çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmada Diez'in diplomatik faaliyetlerinde ne kadar başarılı ya da başarısız olduğunun yanı sıra, İstanbul'da kaldığı süre boyunca yaptığı faaliyetlerin neler olduğu sorularına cevap verilmiştir. Ayrıca araştırmada İstanbul'a gelen yabancı bir elçiye uygulanan diplomatik kaideler ile onlar için yapılan harcamaların ayrıntılarını da bulmak mümkündür. Son olarak çalışmada Prusya elçisinin iki devlet arasında bir ittifak antlaşması imzalamasını sağladığı halde neden görevine son verildiği konusu üzerinde tespit ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Osmanlı-Prusya ilişkilerinin tarihsel gelişimi ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır². Çalışmada öncelikle arşiv belgeleri olmak üzere, mevcut literatürden önemli ölçüde istifade edilmiştir.

önemli bir şarkiyat araştırmacısı haline geldi. 1817 yılında Berlin'de öldüğünde 17.000 basma ve 835 yazma eserden oluşan kitaplığı Berlin Kraliyet Kütüphanesi'ne bağışlandı, Schmiede Yılsız: 19; Reiszvitz 1957: 712-713; Ayrıca Diez ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: F. L. Hoffmann, "Errinerung an preussische Bibliographen und Literaturhistoriker, Bibliophile und Besitzer merkwürdiger Buchersammlungen, Heinrich Friedrich von Diez", *Serapeum* (Leipzig), 30, 1869, s. 164-169; Franz Babinger, "Ein Orientalistischer Berater Goethes: Heinrich Friedrich von Diez", *Goether Jahrbuch* 34, 1913, s. 83-100.

- 2 Osmanlı-Prusya ilişkileri ile ilgili yapılan başlıca çalışmalar için bkz: Ahmed Refik Altınay (1333). *Osmanlılar ve Büyük Friedrich*, İstanbul: Matbaa-i Orhaniye; Rudolf Porsch (1897). *Die Beziehungen Friedrich Des Grossen Zur Türkei: Bis Zum Beginn und Während Des Seibenjährigen Krieges*, Marburg: Oscar Ehrhardt's Buchdruckerei; C.A. Bratter (1915). *Die Prussisch-Türkische Bündnispolitik Friedrich Des Grossen*, Wiemar: Verlag Gustav Kiepenhauer; H.Scheel, "Die Schreiben der Türkischen Sultane an die preussischen Könige in der Zeit von 171 bis 1774 und die ersten preussische Kapitulationen vom Jahre 171", *MSOS*, XXXIII, Berlin 1930, s. 1-83; Heinrich Benedikt, "Die europäische Politik der Pforte vor Beginn und während des österreichischen Erbfolgekrieges", *MÖS*, Band 1, Heft 1, Wien 1948, s. 137-192; Selahaddin Tansel, "Büyük Friedrich Devrinde Osmanlı-Prusya Münasebetleri Hakkında", *Belleten*, C. X, S. 37, 1946, s.133-166; Aynı Müellif, "Osmanlı-Prusya Münasebetleri Hakkında", *Belleten*, C. X, S. 38, 1946, s.271-293; Stanford J. Shaw (1971). *Between Old and New The Ottoman Empire under Sultan Selim III*, London: Harvard University Press; Gümeç Karamuk (1975).

1. Heinrich Friedrich Von Diez'in Elçiliğine Kadar Osmanlı-Prusya Münasebetleri

Osmanlı-Prusya ilişkilerinin ne zaman başladığına dair tam bir bilgi olmamakla birlikte, Sultan II. Mustafa döneminde (1695-1703) Prusya tahtına çıkan I. Friedrich'i tebrik etmek amacıyla bir elçilik heyetinin Berlin'e gönderildiği bilinmektedir (Şimşek 2006: 57). İki devlet arasındaki ilk resmi ilişkiler ise 1718 yılında Pasarofça Antlaşması için yapılan görüşmeler çerçevesinde dönemin sadrazamı Nişancı Mehmed Paşa'nın Prusya Kralı I. Friedrich'e gönderdiği (14 Ocak 1718) tarihli mektup ile başladı (Beydilli 1981b: 219; Aynı Müellif 2007: 357). İki ülke arasındaki ilişkilerin bu kadar geç başlamasının temel nedeni, iki devlet arasındaki sınırların birbirine oldukça uzak

---

Ahmed Azmi Efendis Gesandtschaftsbericht Als Zeugnis des osmanischen machverfalls und der beginnenden feformaera unter Selim III., Frankfurt: Herbert Lang Bern; Karl Pröhl (1986). *Die Bedeutung preussischer Politik in den Phasen der orientalischen Prage Ein Beitrag zur Etwicklung deutsch- türkischer Beziehungen von 1606 bis 1871*, Frankfurt: a.M. Lang; Ruhi Turfan ve M. S. Yazman (1969). *Tarihte-Türk Alman Dostluk İlişkileri*, İstanbul: Nurettin Uycan Kitapları; Kemal Beydilli (1981). *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.; Aynı Müellif (1985). *Büyük Friedrich ve Osmanlılar, XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münasebetleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.; Klaus Schwars, "15. ve 16. Yüzyılda Berlin, Brandenburg ve Türkler", *Tarih ve Toplum*, Sayı 50, Şubat 1988, s. 35-40; Ahmed Cavid (1988). *Hadika-i Vekayi*, (Haz: Adnan Baycar), Ankara: TTK. Yayınları; Kemal Turan (2000). *Türk-Alman Eğitim İlişkilerinin Tarihi Gelişimi*, İstanbul: Ayışığı Kitapları; Muzaffer Tepekaya, "Osmanlı-Alman İlişkileri (1870-1914)", *Türkler*, C. XIII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.40-50; Kemal Beydilli, "Prusya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*,(Bundan sonra *DİA*) C.34, İstanbul 2007, s. 354-357; Rıdvan Kaşıkçı (2014). Nizam-ı Cedid'den Tanzimat'a Osmanlı Prusya İlişkileri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü; Uğur Kurtaran, "Osmanlı Prusya İlişkilerinin Gelişiminde Prusya Elçisi Karl Adolf Von Rexin'in Etkisi Ve Faaliyetleri (1755-1761)", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 12, Sayı: 47, 2015, s. 115-135; Irena Fliter, "The Diplomats' Debts: International Financial Disputes between the Ottoman Empire and Prussia at the end of the Eighteenth Century", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı: XLVIII, Yıl: 2016, s. 399-417; Hacer Topaktaş, "Osmanlı'da Elçileri Ağırlamak: Prusya Elçisi Örneğinde Tayinat Uygulamaları", *Avrupa Tarihinde Türk Eli Doç. Dr. Gümeç Karamuk Armağanı*, (Ed: Ramazan Acun-Serhat Küçük), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2017, s.271-289.

olmasıdır (Abdurrahman Şeref Efendi 1917: 65). Buna göre Osmanlı sadrazamının dostluk teatisi içeren mektuplarına karşılık olarak Prusya kralı tarafından cevabî mektuplar gönderildi (BOA. A. DVNS. NMH. d. nr. 6: 495-496 (18 Cemaziyelahir 1133/16 Nisan 1721); Beydilli 1985: 2).

Bu şekilde başlayan Osmanlı-Prusya ilişkilerinin ilk yıllarında Prusya'nın Osmanlı Devleti'nden bir ahitname (kapitülasyon) almak için diplomatik faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir. Nitekim Prusya kralı bu amaç dâhilinde 1721 yılında "Ahır Kethüdası" Johannes Jurgowsky'yi at satın almak üzere İstanbul'a gönderdi (BOA. A. DVNS. NMH. d. nr. 6: 500 (10 Şaban 1133/6 Haziran 1721). Ardından Prusya hükümeti tarafından 1739 Teğmen Johann Von Sattler ile 1741 yılında Joseph Seewald adlı iki elçi daha benzer gerekçelerle Babîâli'ye gönderildi. (Schwarz 1988: 378; Vakanüvis Mehmed Subhi Efendi 2007: 53; Şemdanizade: 1976, 90; Zinkeisen 2011: 620). Tüm bu gelişmeler Prusya'nın Osmanlı Devleti ile bir dostluk ve ticaret antlaşması yapmak istediğini göstermektedir (Benedikt 1948: 162; Tansel 1946: 135). Ancak Prusya'nın Osmanlı Devleti ile bir dostluk ve ticaret antlaşması yapmak amacıyla gönderdiği bu elçilerin girişimlerinden hiçbir olumlu netice çıkmadı (Kurtaran 2015: 118).

Prusya'nın bu ilk diplomatik teşebbüslerinin ardından Prusya'da tahta geçen II. Friedrich döneminde (1740-1786) iki ülke arasında önemli gelişmeler yaşandı. Prusya'yı Avrupa'da etkili bir devlet haline getirmek isteyen II. Friedrich, Osmanlı Devleti ile dostluk kurmak için faaliyetlere geçti. Friedrich'in temel amacı Yedi Yıl Savaşları (1756-1763) öncesinde Silezya bölgesine hâkim olmak için Osmanlı Devleti ile yakınlaşarak, Avusturya'ya karşı yönlendirmektir. Prusya kralı bu amaçları gerçekleştirmek için 1755 yılında İstanbul'a Silezyalı Gottfried Fabian Haude isminde bir elçi gönderdi (Baykal 1939: 11; Roider 1982:102; Beydilli 1985: 25; Unat 1987: 112). Elçinin tanınmaması için asıl adı gizlenerek elçiye Karl Adolf Von Rexin ismi verildi (Kurtaran 2015: 119). Bu şekilde Osmanlı Devleti ile bir dostluk antlaşması yapmak amacıyla İstanbul'a gelen Prusya elçisi Rexin ilk gelişinde amacını gerçekleştiremezken, 1757'de ikinci kez İstanbul'a gönderildi (Aksan 1997: 69). Rexin'in başarılı diplomatik faaliyetleri sayesinde Prusya ile Osmanlı Devleti arasında 22 Mart 1761 yılında 8 maddeden oluşan bir ticaret ve dostluk antlaşması imzalandı (BOA, HH. nr. 8/298/M (15 Şaban 1174/22 Mart 1761; TS. MA. d. nr. 9921; Ahmed Cavid 1998: 30; Demir 2012: 111).

Bu şekilde iki devlet arasındaki ilişkiler resmen başlarken, ilişkilerin gelişiminde büyük etkisi olan Rexin Prusya elçisi olarak atandı (Kurtaran 2015: 125). Babîâli ise buna karşılık olarak 1763 yılında ilk Prusya büyükelçisi olarak Ahmed Resmi Efendi'yi Berlin'e gönderdi (Sertoğlu 2011: 2561; Unat: 1987, 114; Aksan 1997: 73). Elçinin gönderilme amacı Prusya ile Osmanlı Devleti arasında bir ittifak antlaşması imzalanmasını temin etmektir (Fliter 2016: 403).

Ancak bu tarihte Prusya Kralı düşmanları ile bir antlaşma yaparak Yedi Yıl Savaşlarına son verdiği için Osmanlı Devleti ile yapacağı bir ittifakın önemi kalmamıştı. Bundan sonra iki devlet arasındaki ilişkilerde roller değişmeye başladı. Nitekim 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nde Prusya'nın desteğini alma yönünde eğilimler başladı. Ancak o tarihlerde II. Katerina ile ittifak halinde olan ve Polonya'nın paylaşımı meselesinden dolayı geniş haklar elde eden Prusya için Osmanlı Devleti ile bir ittifak söz konusu değildir (Beydilli 1985: 97; Aynı Müellif 2007: 357). Bu noktada Osmanlı-Prusya ilişkilerinin tarihsel seyri açısından karşılıklı menfaat dengesinin yer değiştirmesi konuya ayrı bir önem ve süreklilik kazandırmıştır (Beydilli 1981a: IX-X).

Kemal Beydilli'nin "*Osmanlı Devleti'nin Prusya ittifakına talip olduğu dönem*" olarak adlandırdığı 1765 sonrasında Osmanlı-Rus mücadelelerini yakından takip eden Prusya, Rusya'nın daha fazla güçlenmesini engellemek amacıyla Avusturya ile birlikte tavassut teklifinde bulundu. Bu arada 1765 yılında Rexin geri çağırılarak Prusya'nın İstanbul elçiliğine Zegelin atandı (Beydilli 1985: 97).

Babiâli'nin ittifak teklifi hayata geçmezken, iki devletin arabuluculuğu ile başlayan görüşmeler 21 Temmuz 1774 yılında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Küçük Kaynarca Antlaşması'nın imzalanmasını sağladı (BOA. HH. nr. 1429/58803 (22 Receb 1188/28 Eylül 1774); Ahmet Resmi Efendi 1286: 79-80; Köse 2006: 110; Beydilli 1981a: 22-23; Aktepe 1988: 214; Beydilli, 2002: 524-527; Kurat 2014: 310).

Bu tarihten itibaren Osmanlı-Rus mücadelesinde Rusya'dan yana bir politika sergileyen Prusya, diğer taraftan da Osmanlı Devleti'nin kendinden uzaklaşmasını istemiyordu. 1776 yılında Prusya'nın İstanbul elçiliğine Zegelin'in yerine Gaffron getirildi (Beydilli 1985: 105).

Bu arada 1780 yılında Avusturya kraliçesi Maria Theresia'nın ölümü ile yerine geçen II. Joseph'in Prusya karşıtı düşünceleri ile yine Avusturya Kralı'nın Grek Projesi³ kapsamında II. Katerina ile olan yakınlaşması Prusya'yı dış

3 Tarihlerde "*Rum Projesi*" olarak da geçen bu projeye göre, Osmanlı toprakları Rusya ve Avusturya arasında paylaşılacaktı. Buna göre, Boğdan, Eflak, Bulgaristan ve Trakya ile İstanbul çevresi Ruslara; Küçük Eflak, Sırbistan, Bosna-Hersek, Arnavutluk ve Mora toprakları da Avusturyalılara bırakılacaktı, Aktepe 1988: 215; Ayrıca plana göre Eflak, Boğdan ve Besarabya'yı da içine alan Dinyester yani Turla ve Tuna Nehirleri arasındaki bölgede temeli Hıristiyanlığa dayalı Rusya'ya bağlı bir devlet kurulacak ve bu devletin adı "*Daçya*" olacaktı. Devletin başına ise Rus Generali Potemkin geçecekti. Yine İstanbul'da Bizans İmparatorluğu yeniden

politikada bir yalnızlığa itti. Bu proje Osmanlı Devleti'nin başta merkezi İstanbul olmak üzere Balkanlar ve Doğu Avrupa'daki topraklarının paylaşılması anlamına geliyordu (Şahin 2002: 533).

Avrupa'da yaşanan bu gelişmeler Osmanlı Devleti için Prusya'nın dostluk ve yardımını vazgeçilmez hale getirdi⁴. Nitekim Rusya ve Avusturya arasında düşünülen Grek projesi ile ilgili haberleri Babıâli'ye ileten de Prusya idi (Sarıcaoğlu 2002: 546). Ancak Prusya Kralı II. Friedrich yaşanan gelişmeler karşısında tarafsız kalmayı tercih ederek⁵, Osmanlı Devleti'nin ittifak tekliflerini geçiştirdi. Bu arada 1783 yılında Amerikan Savaşı'nın sona ermesiyle oluşan ortam İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı-Rus mücadelesinde daha aktif bir şekilde rol almalarına ortam hazırladı. 1784 yılında Rusya ile yapılan Kırım senedi gereğince Kırım'ın resmen Rusya'ya bırakılması (Aktepe 1988: 215) Rusya ile Prusya'nın arasının açılmasına neden oldu. Gelişmelerden bir hayli rahatsız olan II. Friedrich, Kırım'ın terkine yönelik herhangi bir talimat vermediği gerekçesi ile Prusya'nın İstanbul elçisi Gaffron'u geri çağırdı (Beydilli 1985: 132-134). Bu arada memleketine geri dönmek için yola çıkan Prusya elçisi Gafron, Babıâli'ye yazdığı taktirinde Hotin'e varıncaya kadar kendisine tayinat verilmesi ve bir de mihmandar tayin edilmesi talebinde bulundu (BOA. C. HR. nr. 149/7438 (29 Ramazan 1198/16 Ağustos 1784). Ardından 17 Mart 1784 yılında Heinrich Friedrich Von Diez'i yeni Prusya elçisi⁶ olarak İstanbul'a gönderdi (Shaw 1971: 42; Beydilli 1981a: 28-30; Özer 2008: 111; Topaktaş 2017: 277).

2. Heinrich Friedrich Von Diez'in İstanbul'a İlk Gönderilişi ve Faaliyetleri (1784-1786)

Prusya kralı II. Friedrich tarafından İstanbul'a elçi olarak gönderilen Heinrich Friedrich Von Diez, 16 Temmuz'da İstanbul'a ulaştı. Elçiye verilen talimatta daha önceki elçinin yaptığı sorumsuz davranışın kovuşturulması da bulunmaktadır. Bu arada eski Prusya elçisi Gaffron ise kralın talimatlarına aykırı hareket etmek ve yetkisi olmadığı halde Babıâli'ye böyle bir taktir sunmak suçlarından yargılandı (Ahmed Vasıf Efendi 1978: 62). Bu şekilde 1784 yılında

---

kurularak, bu imparatorluğun başına II. Katerina'nın torunu Konstantin geçecekti, Kuzucu 2012: 253.

- 4 Osmanlı Devleti Avrupa'da meydana gelen bu gelişmeler karşısında kendine müttefik arayışı içerisinde girdi. Bu çerçevede ilk olarak 14 Eylül 1782 yılında İspanya ile bir tarafsızlık ve ticaret antlaşması imzalandı, Tabakoğlu 2008: 828.
- 5 Beydilli'ye göre II. Friedrich'in bu tutumunun temel sebebi: Rusya ile olan ittifak antlaşmasını ve dolayısıyla Rusya ile arasındaki dostluğu zedelemek istememesidir, Beydilli 1985: 149.
- 6 Beydilli eserinde Diez'in 17 Mart 1784 yılında getirildiği görevi "*charge d'affaires*" (maslahatgüzâr) olarak belirtmektedir, Beydilli 1985: 134.

Prusya elçiliğine getirilen Diez'in elçiliği ile Osmanlı-Prusya ilişkilerinde yeni bir süreç başladı. II. Friedrich tarafından Diez'e verilen ilk talimatlar şu şekildedir : (Beydilli 1985: 105).

1. Osmanlı Devleti ile herhangi bir ittifak yapılmayacak.
2. Osmanlı Devleti eğer Prusya'ya bir ittifak teklifinde bulunursa, Rusya ile Prusya arasındaki ittifak hatırlatılacaktır. Yine Fransa'nın izlediği politikalar öne sürülerek ülkesinin tek başına karar veremeyeceği ifade edilecek.
3. Prusya'nın 1761 antlaşması ile sağlanan ticarî hakları korunacak ve uygulanması kolaylaştırılacak. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrikalı korsanlara karşı etkinliği arttırılacak.

Görüldüğü üzere Prusya kralı son dönemlerdeki politikalarını devam ettirmektedir. Bu noktada Diez'in temel görevi, olup bitenleri yerinde takip ederek gözlemlerini Berlin'e bildirmektir. Yine elçinin yapması gerekenlerden birisi de şu aşamada kralın kafasındaki eski ittifak planlarından bahsetmeyerek, sadece genel mahiyette bir zemin hazırlamaktır. II. Friedrich'in genel düşüncesi şu şekildedir: "*Türklerin hayrına yapabileceğim şeyler, Prusya açısından şerre dönüşmemeli*", (Schmiede Yılsız: 4).

Ancak yeni Prusya temsilcisi, Prusya kralı II. Friedrich'in aksine, Rusya ve Avusturya'nın güçlenmesini engellemek için Osmanlı Devleti ile yakınlaşmaktan yana bir tavır içerisindeydi. Bu çerçevede Diez, Prusya kralından aldığı talimatlar doğrultusunda diplomatik faaliyetlere başladı. İlk olarak Yaş'ta bir konsolosluk açma teklifinde bulundu ise de Prusya elçisinin talebi Osmanlı yönetimince kabul edilmedi. Bu arada Diez'in Babıâli'ye sunduğu takrirleri (BOA. A. DVNS. NMH. d. nr. 9: 444 (7 Zilkade 1200/1 Eylül 1786) sözlü olarak yapmak suretiyle yazılı belgelerin düşmanların eline geçmesi engellendi (Beydilli 1985: 143-145).

Diez'in bu yıllarda II. Friedrich'in çekingen tavırları ile Prusya'yı kendi yanına çekmek isteyen Osmanlı devlet adamlarının arasında kaldığı görülmektedir. Ülkesinin geleceği için doğuda aktif bir politikanın daha iyi olduğunu düşünen Prusya elçisi bu konuda en büyük desteği Başbakan Graf Ewald Friedrich von Hertzberg (1725-1795)⁷ten gördü. Nitekim Hertzberg

7 Prusya tarihinin önde gelen devlet adamlarından olan Hertzberg, eski bir soylu aileden gelmektedir. İyi bir eğitim alan ve hukuk okuyan Hertzberg, Prusya gizli arşivlerinde çalıştı. 1750 yılında krala danışman olarak hızla yükselmeye başladı. 1780'li yıllarda Dış İşleri Bakanlığı'na ardından da başbakanlık makamına getirilen Hertzberg 1795 yılında öldü, Berlin-Brandenburgische 2002, 1-8; www.kulturportal-west-ost.eu (Erişim tarihi: 03.07.2017).

Prusya elçisi aracılığı ile Osmanlı reisülküttabına “*Rusya ve Avusturya ile bir barış yapmayı isterlerse severek arabuluculuk yapabileceğini*” ifade etti. Bu durum üzerine Diez, Hertzberg ile gizliden yazışmalarda bulunmaya başladı (Beydilli 1985: 150, 153-154). Bu arada 1786 yılında Prusya kralı II. Friedrich’in ölümünden sonra (17 Ağustos 1786) tahta çıkan Friedrich Wilhelm döneminde Diez’in durumunda önemli bir değişim meydana geldi (Sertoğlu 2011: 1698). Buna göre Diez, 17 Mart 1784 yılında getirildiği maslahatgüzârlık görevinden yükseltilerek orta elçilik makamına getirildi (BOA. A. DVNS. NMH. d. nr. 9: 196 (6 Zilkade 1200/31 Ağustos 1786); Beydilli 1985: 150-151; Topaktaş, 2014: 160). Nitekim bununla ilgili olarak yeni Prusya kralı tarafından Sadrazam Yusuf Paşa’ya gönderilen mektupta amcası II. Friedrich’in ölümü ile kendisinin tahta geçtiği ve eski anlaşmalara bağlı kalacağı ifade edilmektedir. Mektubun devamında ise dostluğun devamı için Diez’in orta elçilik görevine getirildiği belirtilerek, huzura kabul edilmesi istenmektedir⁸.

Yeni gelişme Prusya temsilcisi tarafından Salı divanında Babıâli temsilcilerine bildirildi (BOA. AE. SABH. I. nr. 13/1189 (07 Recep 1203/3 Nisan 1789). Bu şekilde Diez’in orta elçilik görevine getirilmesi İstanbul’da büyük bir memnuniyet ile karşılanırken, bu durum Prusya’nın doğuda daha aktif bir politika izleyeceği şeklinde yorumlandı (BOA. A. DVNS. NMH. d. nr. 9: 212-213 (6 Şaban 1203/2 Mayıs 1789); Beydilli 1985: 151). Nitekim II. Friedrich Wilhelm’in kral oluşu ve ardından Diez’in orta elçiliğe yükseltilmesi ile birlikte Osmanlı Devleti, Prusya ile yeni bir ittifakı gündeme getirdi (Topaktaş, 2014: 160). Bu arada Diez’in konsolosluk beratı ile ilgili üst üste sunduğu takrirler sonucunda (BOA. A. DVNS. NMH. d. nr. 9: 645 (1 Şaban 1200/30 Mayıs 1786) 17 Ağustos 1786’da kendisine Yaş’ta konsolosluk hakkı verildi (BOA. A. DVNS. NMH. d. nr. 9: 465 (29 Zilhicce 1200/23 Ekim 1786); Beydilli 1985: 147). Bu durum Prusya temsilcisinin Osmanlı Devleti ile olan diplomatik teşebbüslerindeki ilk önemli başarısı olarak kabul edilebilir. Aynı zamanda bu durum Babıâli’nin de Prusya temsilcisine güven duymaya başladığını göstermektedir.

3. Heinrich Friedrich Von Diez’in Orta Elçiliği Dönemindeki Faaliyetleri (1786-1790)

Heinrich Friedrich Von Diez’in orta elçilik makamına getirilmesi İstanbul’da büyük bir sevinç ile karşılandı. Ayrıca Diez’in “orta elçilik” unvanı

⁸ Bkz: “*Hazret-i sadrazamiye irsal olunan Prusya Kralı’nın namesi tercümesidir*”, (BOA. A. DVNS. NMH. d. nr. 9: 208 (7 Zilkade 1200/1 Ekim 1786).

almasından sonra belli bir süre tayinat⁹ almayı hak ettiği görülmektedir (Topaktaş 2017: 278). Bu çerçevede Prusya elçisinin İstanbul'a gelmesi için tayin edilen iki nefer divân çavuşunun günlük 30'ar akçeden 40 günlük nafakası olan 20 kuruşluk¹⁰ miktar Babıâli tarafından ödendi (BOA. C. HR. nr. 41/2032 (22 Rebiyülahir 1201/11 Şubat 1787; BOA. AE. SABH. I. nr. 145/9825 (28 Rebiyülahir 1201/17 Şubat 1787). Yine elçinin maiyetine tayin edilen divan çavuşlarına 15 kuruşluk maaş (BOA. C. HR. nr. 69/3421 (24 Şevval 1201/9 Ağustos 1787) ve bir aylık yevmiyeleri olan 20 kuruş verildi (BOA. C. HR. nr. 80/3980 (26 Ramazan 1201/12 Temmuz 1787; BOA. AE. SABH. I. nr. 330/22662 (11 Recep 1201/29 Nisan 1787). Nitekim bununla ilgili olarak elçinin maiyetine görevlendirilen çavuşların nafaka bedelleri olan 14,5 kuruşun ödenmesi ile ilgili tavrileri bulunmaktadır (BOA. C. HR. nr.148/7394 (25 Zilkade 1201/8 Eylül 1787). Ayrıca elçinin İstanbul'da kaldığı süre boyunca ihtiyaçlarının karşılanması için kendisine 6.000 kuruşluk tayinat bahası verildi (BOA. AE. SABH. I. nr. 198/13265 (14 Cemaziyelevvel 1201/4 Mart 1787). Bu miktarın elçinin günlük 200 akçeden¹¹ oluşan tayinat bahası ile hane kirasının toplamı olduğu düşünülebilir (Diez A fol. 74, Diez-Album (A fol. 74), <http://orient-digital.staatsbibliothek-berlin.de>(13.07.2017). Bu durum Osmanlı diplomasisinde yerleşmiş bir uygulama olup, geçici surette Babıâli'ye gelen yabancı devlet elçilerinin her türlü ihtiyaçları Osmanlı Devleti tarafından karşılanırdı. Bu uygulamayı bilen Prusya elçisinin de İstanbul'a geldikten hemen sonra bir aylık tayinat bahası ve hane kirasının kendisine ödenmesi ile ilgili tavrileri¹² bulunmaktadır (BOA. C. HR. nr. 115/5747 (20 Cemaziyelahir 1201/9 Nisan 1787). İlgili belgede Prusya elçisine günlük yevmiye olarak 108 kuruş tayinat ile 42 kuruş hane kirası olmak üzere 150 kuruş ödendiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede Prusya elçisi için bir aylık tayinat parası ve hane kirası olarak 4.500 kuruş ödendi (BOA. AE. SABH. I. nr. 329/22565 (15 Recep 1201/3 Mayıs 1787; BOA. AE. SABH. I. nr. 329/22556 (15 Recep 1201/3 Mayıs 1787). Bununla ilgili başka bir belgede Prusya elçisine her ay verilen tayinat bahası ve ev kirasının bir

9 Osmanlı payitahtına gelen yabancı elçilerin günlük masraflarının belirli bir süre için ve belirli kaideler çerçevesinde Osmanlı Devleti tarafından karşılanmasına verilen isimdir, Topaktaş, 2015: 31.

10 Osmanlı Devleti'nde Sultan III. Ahmed (1703-1730) döneminden itibaren kullanılan bir para birimidir. 1 Osmanlı kuruşu=120 akçe=40 para üzerinden hesaplanıyordu, Pamuk 2002: 458.

11 Osmanlılar tarafından ilk başta gümüş sikke, XV. yüzyıldan itibaren ise genel anlamda para karşılığında kullanılan para birimidir, Sahillioğlu, 1989: 224.

12 Arapça "karar" kökünden gelen tavriler kelimesi sözlüklerde "yerleştirmek, kararlaştırmak" anlamlarında kullanılmaktadır. Osmanlı diplomasisinde sık kullanılan bu kelime terimsel olarak bir işi veya konuyu yazılı olarak ilgili mercie bildirmek için kullanılan belgeleri ifade etmektedir, Kütükoğlu, 2010: 471.

aylığının verildiği belirtilmektedir (BOA. C. HR. nr. 67/3347 (22 Recep 1201/10 Mayıs 1787)).

Yine elçiye yardımcı olması için yanına tayin edilen mihmandar Mehmed Ağa'nın nafakası bahası olarak 18 kuruş ödendi (BOA. AE. SABH. I. nr. 198/13266 (6 Cemaziyelevvel 1201/24 Şubat 1787)). Ayrıca Mehmed Ağa'nın iki aylık tayinat bahası olan 39 kuruşluk miktarda kendisine ödendi (BOA. C. HR. nr. 173/8647 (22 Cemaziyelahir 1201/12 Mart 1787)). Bununla ilgili başka bir belgede Prusya elçisi için görevlendirilen mihmandarın 80 akçeden toplam 160 akçe tutarındaki iki aylık yevmiyesinin ödenmesi için talepte bulunduğu görülmektedir (BOA. C. HR. nr. 150/7456 (22 Şaban 1201/9 Haziran 1787)). Elçiye teşrifatçı tayin edilen iki Divan-ı Hümâyûn çavuşunun nafakası olan 44 kuruşta Babiâli tarafından ödendi (BOA. C. HR. nr. 108/5372 (25 Zilhicce 1203/16 Eylül 1789)). Görüldüğü üzere İstanbul'a gelen Prusya elçisinin ihtiyaçları geleneğe uygun bir şekilde Babiâli tarafından karşılandı. Yine Diez'e yapılan bu ödemeler kaidelere uygun olarak elçilik görevinin ilk altı ayında yapıldı (Topaktaş 2017: 278). 20 Mart 1787'de Sadrazam Koca Yusuf Paşa tarafından kabul edilen Diez, 10 Nisan'da Sultan I. Abdülhamid'in huzuruna çıktı (BOA. A. DVNS. NMH. d. nr. 6, 37(21 Cemaziyelahir 1201/10 Nisan 1787); Ahmed Vasıf Efendi 1978: 384-385).

Görüşmelerin sonunda yazdığı 24 Mart 1787 tarihli raporunda Diez, Prusya'nın orta elçilikle İstanbul'da faaliyetlerde bulunmasının Babiâli'de büyük bir memnuniyet oluşturduğunu ifade etti (Beydilli 1985: 151). Prusya elçisinin gelmesi ile hemen harekete geçen Babiâli Şubat 1787 yılında Prusya ile bir ittifak için teşebbüste bulundu. Osmanlı Devleti'nin temel amacı; Rusya ile gittikçe daha kötü boyutlara varan ilişkileri Prusya aracılığı ile düzenlemektir. Bu amaçla dönemin reisülküttabı Süleyman Feyzi Efendi, Osmanlı Devleti tarafından önerilen şartların bizzat Prusya kralı tarafından tespit edilecek bir ittifaka dahi hazır olduklarını bildirdi (BOA. HH. nr. 24/1220 (30 Cemaziyelevvel 1203/29 Aralık 1788; Ahmed Vasıf Efendi 1978: 378)). Bu durum Babiâli'nin Prusya ile olan ittifakı ne kadar çok istediğinin göstergesidir. Gelişen durumlardan bir hayli memnun olan Prusya temsilcisi, Osmanlı tekliflerini yeni Prusya Kralı II. Friedrich Wilhelm'e ilettiler. Nitekim Diez, Prusya'nın Rusya ile ittifakını bilmekle birlikte, kralın Osmanlı Devleti ile olan dostluğa önem vermesini istiyordu. Diez'e göre bu teklif Osmanlı Devleti'nden elde edilecek tüm çıkarlar için oldukça iyi bir fırsattı. Buna göre, Osmanlı Devleti ile yapılacak bir ittifak antlaşması Babiâli'yi bir takım yükümlülükler altına sokarken Prusya'yı serbest bırakabilirdi (Beydilli 1985: 152).

Ancak Prusya kralı Diez aracılığı ile kendisine iletilen bu teklifleri o sıralarda Hollanda'daki eniştesi V. Wilhelm'i iktidarda tutmak için giriştiği diplomatik temaslar ve askeri bir harekâta Hollanda'ya destek vermek istemesi sebebiyle kabul etmedi. Anlaşılan Prusya kralı, Hollanda sorunu çözülmüceye

kadar Rusya ile iyi geçinmek istiyordu. Nitekim Hertzberg'ten Diez'e gönderilen 24 Haziran 1787 tarihli raporda Babıâli'nin ümitlendirilmemesi ve itidale davet edilmesinin yanı sıra, Prusya ve Rusya arasındaki dostluğu bozacak gelişmelerden kaçınılması yer alıyordu (Beydilli 1985: 152-153). Ayrıca Prusya elçisi Diez tarafından Babıâli'ye gönderilen tahriratta kralının karar verebilmesi için Fransa'nın bu konudaki düşünceleri hakkında Osmanlı yetkililerinin görüşünü sordu (BOA. AE. SABH. I. nr. 14/1229 (07 Recep 1203/3 Nisan 1789). Yaşanan bu gelişmeler Osmanlı Devleti'ni Rusya ile yaşanacak ve sonrasında Avusturya'nın da katılımı ile genişleyecek olan 1787-1792 savaşında yalnız bıraktı. Bu şekilde Prusya elçisi bütün çabalarına rağmen devleti ile Osmanlı Devleti arasında bir ittifak antlaşması imzalatmayı başaramadı (Beydilli 1981a: 34).

Bu arada 13 Haziran 1788 tarihinde Prusya ile Hollanda arasında 11 maddelik bir ittifak antlaşması imzalandı (BOA. HH. nr. 1430/58562 (9 Receb 1202/13 Haziran 1788). Bu ittifak antlaşması Prusya'yı Hollanda'ya karşı yapılacak bir saldırıda onun yanında yer alma taahhüdü altına soktu. Prusya merkezinde bunlar yaşanırken, Prusya elçisinin Osmanlı Devleti lehine faaliyetlerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Diez 15 Mart 1788 tarihinde Babıâli'ye sunduğu bir takirde Avusturya'nın görüşmeler yoluyla oyalama taktiği yaptığı ve bu şekilde savaş hazırlıklarına gevşeklik verdirmek isteği yönünde bir uyarıda bulundu. Diez'in gönderdiği bir diğer takririn tercümesinde ise Lehiler ile Rusya'nın ittifak yaptığı ve Osmanlı Devleti'nin buna göre Lehistan ile olan ilişkilerine dikkat etmesi gerektiği ifadeleri yer almaktadır (BOA. BOA. AE. SABH. I. nr. 359/25076 (29 Zilhicce 1203/20 Eylül 1789). Aynı tarihte yaşanan diğer önemli bir gelişme ise Rusya'nın bazı hareketleri üzerine Prusya Kralı tarafından Edirne'ye bir bina emini tayin edilerek Edirne Sarayı'nın tamirine başlanmasıdır (BOA. BOA. AE. SABH. I. nr. 364/25447 (29 Zilhicce 1203/20 Eylül 1789). Bu durum Osmanlı yönetiminin Prusya elçisinden gelen bilgilere itimat ettiğini göstermektedir. Nitekim Prusya elçisinden gelen bu takrirler üzerine Babıâli tarafından gönderilen hatt-ı hümayûnda Kral Otto'dan beri Osmanlı Devleti, Prusya, Rusya, Nemçe ve Fransa arasındaki ilişkiler hakkında bilgi verildi (BOA. BOA. AE. SABH. I. nr. 369/25793 (29 Zilhicce 1203/20 Eylül 1789). Bu hatt-ı hümayûn Prusya elçisini bilgilendirme amacı taşımaktadır.

Yine Prusya elçisi tarafından Babıâli'ye gönderilen takirlerde Avusturyalıların tersane ve kalyonlara suikast düzenleyeceğine dair haberler¹³ (BOA. AE. SABH. I. nr. 4/347 (07 Recep 1203/3 Nisan 1789) ile Nemçelilerin

13 Bununla ilgili olarak İstanbul'da bulunan Prusya maslahatgüzârının aktardığı haber ve havadislerle ilgili bazı gazetelerin tercümeleri için bkz: (BOA. AE. SABH. I. nr. 19/1633 (07 Recep 1203/3 Nisan 1789).

Karadeniz iskelelerindeki ticarî faaliyetleri yer almaktadır (BOA. AE. SABH. I. nr. 2/191 (07 Recep 1203/3 Nisan 1789). Prusya elçisinden gelen bu tahrirlara karşı Babiâli'den cevap niteliğinde hatt-ı hümayûnlar gönderildi (BOA. BOA. AE. SABH. I. nr. 2/164 (07 Recep 1203/3 Nisan 1789). Bu yazılarda elçinin verdiği bilgilerden dolayı kendisine teşekkür edilirken, elçinin Divân-ı Hümayûn'a gelmesi ve arza kabul edilmesi için hatt-ı hümayûn gönderildi (BOA. BOA. AE. SABH. I. nr. 5/515 (07 Recep 1203/3 Nisan 1789). Bu arada Prusya elçisi ile yapılacak görüşme için Babiâli tarafından ulemadan Hamdizâde Efendi tayin edildi (BOA. BOA. AE. SABH. I. nr. 105/7155 (13 Cemaziyelevvel 1203/9 Şubat 1789). Bu şekilde huzura kabul edilen Diez ile görüşmeler yapıldı¹⁴ (BOA. BOA. AE. SABH. I. nr. 12/1107 (07 Recep 1203/3 Nisan 1789). İlgili belgede Prusya elçisi ile görüşmelerin Hamdizâde Efendi'nin konağında gerçekleştiği ve elçi için merasim yapıldığı ifade edilmektedir. Bu durum Babiâli'nin Prusya temsilcisinin faaliyetlerinden memnun olduğunu göstermektedir. Osmanlı Devleti'nin Rusya ve Avusturya gibi iki büyük düşmana karşı aynı anda savaştığı bu dönemde Prusya'dan gelen istihbarî bilgiler Osmanlı Devlet yetkilileri için oldukça önem arz etmektedir. Örneğin (07 Recep 1203/3 Nisan 1789) tarihli Prusya tercümanı Yanaki'nin verdiği bir tahrirattaki bilgilerden Akdeniz'deki Rus donanmasının komutanı Orlof'un zehirlenerek öldüğü anlaşılmıştır (BOA. BOA. AE. SABH. I. nr. 7/651). Yine Yanaki tarafından verilen bilgilerin devamında Orlof tarafında yer alan ve Kırım'da bulunan General Hannibal'ın İmparatoriçe tarafından Petersburg'a iade edildiği bildirilmektedir (BOA. BOA. AE. SABH. I. nr. 19/1661 (07 Recep 1203/3 Nisan 1789).

Bu arada Prusya elçisi ile yapılan görüşme sırasında Prusya ve İngiltere ittifakına İsveç'in dâhil olup olmayacağı sorularının yanı sıra Fransa'nın göz ardı edilmemesi uyarılarında bulunuldu (BOA. AE. SABH. I. nr. 105/7155 (13 Cemaziyelevvel 1203/9 Şubat 1789). Bu durum Osmanlı yönetiminin içinde bulunduğu süreçteki müttefik arayışının bariz göstergesidir. Ayrıca Prusya elçisiyle yapılan görüşmeyle ilgili mazbatanın ikinci kez arz edilmesi üzerine Diez ile ikinci bir görüşme daha yapıldı (BOA. BOA. AE. SABH. I. nr. 105/7157 (19 Cemaziyelevvel 1203/15 Şubat 1789). Bu toplantıda elçi ile yapılan görüşmeye dair mazbatanın okunarak tüm maddelerin incelenmesi ve yapılacak işlerin bildirilmesine karar verildi (BOA. AE. SABH. I. nr. 105/7158 (12 Cemaziyelevvel 1203/8 Şubat 1789). Buna göre alınan kararda Prusya elçisinin orduya gitmesinde herhangi bir sakıncanın bulunmadığı belirtildi (BOA. AE. SABH. I. nr. 105/7159 (12 Cemaziyelevvel 1203/8 Şubat 1789).

14 Prusya elçisi ile yapılacak görüşmeden kullanılacak üslup hakkında padişah tarafından yapılan bazı tavsiyeler hakkında bkz: BOA. AE. SABH. I. nr. 105/7154 (07 Recep 1203/3 Nisan 1789).

Yine Diez'den gelen başka bir tahriratta ise Rusya'nın muharebe maksadında olmadığı belirtilmektedir (BOA. AE. SABH. I. nr. 16/1439 (07 Recep 1203/3 Nisan 1789). Nitekim Prusya elçisi bununla ilgili başka bir tahriratında Rusların başlıca amacının Tatar taifesinin sınırlarına yaptıkları saldırıları önlemek olduğunu ifade etmiştir (BOA. AE. SABH. I. nr. 328/22496 (07 Recep 1203/3 Nisan 1789). Bu gelişmeler karşısında gerek Prusya elçisinden ve gerekse Kırım'dan gelen takrirler çerçevesinde Osmanlı yönetimi Rusya ve Avusturya'ya karşı tedbirler almaya başladı (BOA. AE. SABH. I. nr. 17/1527 (07 Recep 1203/3 Nisan 1789). Bu doğrultuda Babıâli tarafından Eflak ve Boğdan voyvodaları ile Özi, Bender, Belgrad vesaire muhafızlar ile Bosna valisine hatt-ı hümayûnlar gönderildi (BOA. AE. SABH. I. nr. 365/25509 (29 Zilhicce 1203/20 Eylül 1789). Ancak Prusya Kralı'nın yaşanan gelişmelerden kendine olumlu pay çıkarmak istediği anlaşılmaktadır. Nitekim Prusya Kralı Diez'in faaliyetlerinden duyulan memnuniyete güvenerek Osmanlı Devleti'nden Boğdan'da bir konsolos ikâmet ettirilmesi talebinde bulundu. Prusya temsilcisi tarafından bir telhis¹⁵ yoluyla belirtilen talebe Babıâli hatt-ı hümayûnla olumsuz cevap verdi (BOA. AE. SABH. I. nr. 8/699 (07 Recep 1203/3 Nisan 1789).

Aynı tarihlerde İngiliz elçisi tarafından gönderilen takrirlerde de Rus askerlerinin sayılarının yüz binden fazla olduğu bildirilmektedir (BOA. AE. SABH. I. nr. 3/340 (07 Recep 1203/3 Nisan 1789). Benzer bir telhis de Prusya ve Fransa elçisinden gönderilmiş olup bu telhislerde Nemçelilerin Bosna hududunda sefer hazırlığı yaptıkları bildirilmektedir (BOA. AE. SABH. I. nr. 12/1082 (07 Recep 1203/3 Nisan 1789). Yine İsveç elçisi tarafından gönderilen mektuplarda da Rusya ve Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ni ortadan kaldırmak için yaptıkları planların ayrıntıları yer almaktadır (BOA. AE. SABH. I. nr. 19/1689 (07 Recep 1203/3 Nisan 1789). Görüldüğü üzere bu dönemde sadece Prusya değil, İngiltere, İsveç ve Fransa gibi devletlerde Avusturya ve Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'ni desteklemektedir. Bu arada Prusya kralı ise Rus Çariçesi Katerina'nın Prusya'nın Osmanlı Devleti'ni desteklediği yönündeki şüphelerinin yerinde olmadığına dair Çariçe'ye bir teminat verdi (Beydilli 1985: 154-155). Bu durum Prusya'nın Rusya ile arayı bozmak istemediğini göstermektedir. Nitekim Hertzberg'in Diez'e gönderdiği 18 Eylül 1787 tarihli mektubunda "*Babıâli'ye bizim adımıza umut vermekten kesinlikle kaçının, salt gözlemci olarak kalın*" ifadeleri yer almaktadır. Yine Hertzberg, Prusya elçisine resmî olarak iki imparatorluk sarayının tarafını tuttuğunu belli etmemesini istedi.

15 Sözlükte "özetlemek, hulâsa çıkarmak" anlamında kullanılan telhîs kelimesi Osmanlı bürokrasisinde sadrazamın padişaha çeşitli meselelerle ilgili yolladığı tezkere veya arzın resmi adına verilen isimlendirmedir, Pal Fodor, "Telhis", *DİA.*, C. 40, İstanbul 2011, s. 402.

Ancak savaşın ilerleyen dönemlerinde Prusya'nın Osmanlı Devleti ile olan düşüncelerinde bir takım değişimler meydana geldi. Yaşanan bu değişikliklerin ortaya çıkmasında Prusya'nın Hollanda meselesini başarılı bir şekilde sonuçlandırması ve Avusturya'nın Rusya'nın yanında savaşa katılması etkili oldu (Zinkeisen 2011b: 461). Buna göre Prusya'da Hertzberg planı adı altında geliştirilen düşünce komşu devletler arasında toprak değişimini öngörmekle birlikte, Osmanlı Devleti için toprak kaybı anlamına geliyordu. Hertzberg'in büyük bir gizlilikle Diez'e gönderdiği plana göre; Tuna ve Unna nehirleri Babilî ve Hristiyan dünyası arasında ebedî sınır olarak kalacaktı (Karal 1970: 18). Buna göre, Osmanlı Devleti, Eflak ve Boğdan'ı Avusturya'ya; Kırım, Özi ve Baserabya'yı da Ruslara verecekti (Zinkeisen 2011b: 462; Jorga 2005: 57).

Yine Hertzberg'in planına göre, Rusya Gürcistan ve Kuban'ın diğer tarafındaki bölgelerden çekilecek ve Osmanlı iç işlerine müdahale etmeyecekti. Bunun karşılığında ise Prusya'ya Akdeniz'de ticaret ve seyr ü sefer hakkı tanınacaktı. Ayrıca Avusturya'nın Lehistan'dan aldığı Galiçya'nın geri iadesi sağlanırken, Prusya'ya da Gdansk ve Torun verilecekti (Kolodziejczyk 2000: 166). Planın oldukça başarılı olduğunu düşünen Hertzberg Osmanlı Devleti'nin kurtuluşunun tek yolunun bu planın kabulü olduğunu belirtiyordu (Beydilli 1985: 158).

Diez ise Osmanlı Devleti için bir hayli sıkıntılı olan böyle bir planın Babilî'ye iletilmesi konusundaki çekincelerini bildirdi (Beydilli 1985: 59; Topaktaş, 2014: 160)¹⁶. Hertzberg'in temel amacı; 1787-1788 yılları arasında Rusya ve Avusturya'ya karşı verilen iki cephe savaşlarında Avusturya'nın Osmanlı Devleti aleyhine toprak kazanmasını engellemektir (Beydilli 2007: 357). Ancak planın Prusya kralı tarafından da kabul görmesi üzerine Prusya elçisine yardımcı olması için Albay Klonel von Götze İstanbul'a gönderildi (Topaktaş 2014: 160-161).

Alınan karara göre Osmanlı Devleti savaşı başarı ile sürdürürse desteklenecek, ancak yenilecek ve barış yapmak zorunda kalırsa barış Prusya'nın tavassutunda yapılacaktır. Zinkeisen'in ifadesine göre Diez'e Osmanlı sadrazamını ve diğer nüfuzlu kişileri kendi tarafına çekmek amacıyla 50.000 duka gönderildi (Zinkeisen 2011b: 468). Bu durum Prusya'nın Osmanlı Devleti ile olan ilişkilere ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Diez ise devletin istediği bir antlaşma konusunda tüm diplomatik yolları deniyordu. Bu çerçevede 29 Kasım 1788'de reisülküttap ile bir görüşme yapan Prusya elçisi, Rusya'nın

16 Diez'den Hertzberg'e gönderilen mektuptaki ifadeler şu şekildedir: “Planın gerçekleştirilmesi bana göre imkânsız, buradaki ruh hâli ise tamamen ters. Yani reisülküttap muhtemelen bu gibi tekliflere tahammül edebilecek, hatta belki de bundan hoşlanabilecek tek adamdır, ama o da milletin tamamını böyle bir planı kabule razı edebilecek güce sahip değildir”, Zinkeisen 2011b: 464.

Osmanlı Devleti ile harp halinde olmasından dolayı Polonya meselesi ile ilgilenemediğini belirtti (Ahmed Cevdet Paşa 1309: 167; Zinkeisen 2011b: 466-467, 481; Jorga 2005: 86-87). Yine Prusya elçisi tarafından belirtilen ifadelerle göre, Prusya'nın Avusturya hududuna asker sevk etmesinin temel nedeni, Avusturya'yı oraya kuvvet sevk etmek zorunda bırakmaktı. Son olarak Diez, Prusya'nın İngiltere ile ittifak yapması nedeniyle Rusya'nın Baltık'tan Akdeniz'e geçemediğini ve Lehistan'daki hububatı alarak bölgedeki Rus ordusuna yiyecek sıkıntısı çıkarttıklarını belirtti (Uzunçarşılı 1978: 559-560; Beydilli 1985: 171-172).

Prusya elçisinin bu ifadeleri devletinin Osmanlı Devleti'nin yararına neler yaptığını göstermeye yönelik olup, Diez bu ifadeler ile Babiâli'yi kendi istedikleri tarafa çekmek istiyordu. Bu arada Osmanlı-Rus savaşının sona ermesi ile Rusya'nın Prusya ile bir mücadeleye gireceğini düşünen Prusya, Babiâli'den kendilerinin haberi olmadan Rusya ile barış yapmalarını istedi. Prusya bunun için Osmanlı Devleti'nin kendisine bir senet vermesini istedi. Bu senede göre; Osmanlı Devleti düşmanları ile Prusya ve İngiltere'nin haberi olmadan bir barış yapmayacaktı. Ayrıca yapılacak barış antlaşmasında Polonya'da yürürlükte olan anayasal düzenin korunması, kralların eskiden olduğu gibi seçimle göreve getirilmesi ve sınırlarda herhangi bir değişikliğin yapılmaması gerekiyordu (Ahmed Cevdet Paşa 1309: 171).

Prusya elçisinin yeni talebi I. Abdülhamid tarafından kabul edilmese de elçiye meselenin meşveret meclisinde görüşüleceği cevabı verildi. 1789 başlarında yaşanan Karadeniz savaşları ve Özi'nin düşmesi I. Abdülhamid'de Prusya'ya senet verilmesi eğilimini oluşturdu (Kurat 2014: 310)¹⁷. Bu çerçevede konu üzerinde yapılan meşveret meclisi sonrasında Prusya temsilcisinin orduya gelmesinin sakıncaları beyan edildikten sonra, Prusya'nın İngiltere ile birlikte tecavüzî bir ittifaka davet edilmesine karar verildi. Bu arada kendisine kesin bir cevap verilmesini isteyen Prusya elçisi Babiâli'ye yeni takrirler sundu. Hatta Diez, Osmanlı Devleti'ne yaptırım uygulamak amacıyla Babiâli ile olan bütün bildirimleri kesti. Osmanlı sarayı içerisinden özellikle kaptan paşayı kendi yanına çekmeye çalışan Prusya elçisi, Osmanlı yönetimini pasaportlarını çekmekle tehdit etti (Zinkeisen 2011b: 482). Bunun üzerine devlet erkânının katıldığı yeni bir toplantının ardından Prusya'nın mutavassıt ülke olması kabul edilirken, kralın istediği senedin ancak iki ülke arasında bir ittifak yapılması durumunda verileceği bildirildi. Ancak Babiâli'nin bu teklifleri Prusya elçisi

17 Sultan I. Abdülhamid Batı'da Avusturya ve Rusya arasında Osmanlı Devleti'ne karşı oluşturulan ittifaka karşı devletini korumanın en iyi yollarından birinin Prusya ile bir ittifak antlaşması olduğunu düşünüyordu. Nitekim padişah bu düşüncesini "*Prusya yeni kraldır, nihânî celb tarîkine teşebbüs olunsa bir nef ' olur mu*" sözleriyle desteklerken, "*dostâne muamele*" edilmesini istemektedir, Sarıcaoğlu 2001: 229.

tarafından kabul edilmezken, bunun üzerine 12 Şubat'ta meşveret meclisi tekrar toplandı. Yeni alınan karara göre Prusya'ya önce ittifak için ısrar edilecek, ittifakın kabul edilmemesi halinde talep edilen senet bazı değişiklikler ile verilecekti (BOA. AE. SABH. I. nr. 305/20452 (3 Cemaziyelahir 1203/1 Mart 1789)).

Bu çerçevede 15 Şubat'ta Reis Efendi ile yaptığı görüşmede ittifak teklifini reddeden Diez, senedin değişikliğe uğramış halini kabul etmek zorunda kaldı. Bu şekilde Osmanlı tarafı barışın Prusya'nın tavassutu ile yapılacağını taahhüt ederken, ancak başka bir devletin tavassut teklifi daha cazip gelirse durum Prusya'ya bildirilecekti. Buna göre eğer Prusya barışa katılmazsa Osmanlı Devleti diğer devletin teklifini kabul edebilecekti. Yine Osmanlı Devleti temsilcileri Prusya ile birlikte savaşa girmek şartıyla bir ittifakı kabul ettiği halde, Prusya temsilcisi ittifakı kabul etmekle birlikte Babiâli ile ortak bir savaşa girme teklifine sıcak bakmıyordu (BOA. HH. nr. 294/17492 (22 Cemeziyevvel 1203/18 Şubat 1789)).

Yapılan görüşmeden sonra Prusya elçisi belirtilen şartlarda kaleme aldığı bir senedin örneğini Reis Efendi'ye verdi. Osmanlı meşveret meclisinde tekrar istişare edilen senette bir takım değişiklikler yapılarak (BOA. HH. nr. 172/7404 (26 Cemaziyelevvel 1203/22 Şubat 1789)), kabul edildi ve durum 29 Mart'ta Diez'e bildirildi (Zinkeisen 2011b: 491).

Beydilli'ye göre Babiâli bu tavır ile Prusya mutavassıtlığını “zorunlu” olarak değil “ihtiyâri” olarak görmek istediğini göstermektedir (Beydilli 1985: 187). Bu durum karşısında Prusya elçisi yeni gelişmeleri kralına bildirdiğini, Götze'nin geri döneceğini ve bunun için yol emri verilmesini istedi. Diez'in bu yeni talebi karşısında Sultan I. Abdülhamid, Prusya'nın elden çıkarılmaması için Götze'nin orduya gönderilmesini bildirdi. Yeni gelişmeleri yakından takip eden Berlin yönetimi ise Diez'in ittifak teklifini kabul etmemesini memnuniyetle karşıladı. Ancak elçinin çalışmalarını yetersiz gören Prusya kralı Diez'i barışın Prusya'nın katılımı olmadan yapılmaması konusunda uyardı (Beydilli 1981a: 37-40).

Bu arada Sultan I. Abdülhamid'in vefatı ile yerine geçen (7 Nisan 1789) (Beydilli 2009: 421) Sultan III. Selim'in savaşa devam etme kararı sonrasında Prusya ile yapılan önceki görüşmeler durma noktasına geldi. Bu şekilde Prusya'nın tavassutu olmadan barış yapılmaması ve Götze'in orduya davet edilmesi konuları askıya alındı. Erdem'e göre, III. Selim'in amacı, İngiltere ve Prusya ile de ittifak antlaşmaları yaparak Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere, Prusya ve İsveç arasında bir ittifak sistemi kurmaktı (Erdem 2008: 250).

Yeni gelişmeler karşısında zor durumda kalan Diez'e Berlin yönetimi tarafından yeni bir talimatname gönderildi. Prusya kralı tarafından Diez'e gönderilen talimatname, III. Selim'e sunulacak itimatname ile birlikte hazırlandı.

Aynı zamanda Diez Sultan Selim'in tahta geçişini tebrik etmek için de görevlendirildi. Bu doğrultuda cülus tebrikine gelen bir elçi olarak Diez'in Babiâli'den tayinat talebinde bulunduğu görülmektedir. Prusya elçisinin bu talebi karşısında kendisine daha önce yapılan tayinat ödemesinden farklı bir şekilde 50 kuruşluk zam yapılarak günlük 200 kuruş tayinat verildi. Bu çerçevede Diez için 9 aylık bir tayinat ödemesi yapılarak, toplamda 48.400 kuruşluk bir ödeme yapıldı (Topaktaş 2017: 279). Elçiye verilen tayinat miktarının ve süresinin arttırılması Diez'in Babiâli nezdindeki itibarının arttığını göstermektedir.

Prusya kralı tarafından Diez aracılığı ile gönderilen mektupta iki devlet arasındaki dostluk sürecinden bahsedildikten sonra, Sultan III. Selim'in üstün vasıfları zikrediliyordu. Ayrıca Prusya kralı tarafından Diez'e gönderilen talimatnamede Osmanlı Devleti ile daha sıkı münasebete girmesi istendi. Yine Prusya kralı tarafından Diez'e verilen talimatta ülkesinin savaşa katılması ve Kırım'ın tekrar Osmanlı Devleti'ne iade edilmesi için herhangi bir faaliyette bulunulmayacağı belirtildi. Prusya kralının bu ifadeleri Prusya'nın tutumunda herhangi bir değişiklik olmadığını göstermektedir. Bu arada III. Selim tarafından Prusya kralına gönderilen cevabî mektupta gösterilen dostluk için teşekkür edildi (BOA. A. DVNS. NMH. d. nr. 4: 17-18 (14 Receb 1203/10 Nisan 1789).

Osmanlı Devleti ile Prusya arasındaki bu diplomatik temasların devam ettiği sıralarda Babiâli'nin cephelerde aldığı Fokşani bozgunu ile Boza hezimetini ve sonrasında Belgrad, Akkerman ve Bender gibi müstahkem bölgelerin düşmesi Prusya'yı ümitlendirdi. Yeni gelişmelerden sonra Başbakan Hertzberg tarafından Prusya elçisi Diez'e pek çok resmi ve özel mektup gönderildi. Hertzberg'e göre Osmanlılar Tuna'nın sağ tarafından atıldıklarına göre kendilerini kurtaracak tek çare olarak Prusya'nın teklifini kabul etmek zorundaydılar. Bu noktada Prusya elçisine yine büyük bir iş düşüyordu ve elçi Osmanlı Devleti'nin Prusya'nın katılımı olmadan bir barış yapmasına engel olmanın yanı sıra, Babiâli'ye kralın yaptığı teklifin faydalarını anlatmalıydı. Ancak Prusya elçisinin Osmanlı Devleti'ne yaptığı teklif daha farklı idi. Diez, Babiâli'ye tedâfüî ve tecâvüzî bir ittifakın yanı sıra, Tuna'nın sağ tarafındaki bütün toprakların geri iadesi garantisini verdi. Bunun yanı sıra Prusya elçisi bu teklifin kabul edilmemesi durumunda Prusya kralının Rusya ve Avusturya ile birlikte Osmanlı Devleti aleyhine savaşa girebileceği tehdidinde bulundu. Görüldüğü üzere Diez kendisine verilen talimatların dışına çıkarak Osmanlı Devleti ile bir ittifak teşebbüsünde bulunuyordu (Beydilli 1981a: 43-48).

Bu arada o sıralarda Osmanlı Devleti İsveç ile bir ittifak antlaşması imzaladı (11 Temmuz 1789) (TS. MA. d. nr. 482/17 (29 Zilhicce 1203/20 Eylül 1789); BOA. HH. nr. 223/12454 (18 Şevval 1203/12 Temmuz 1789); BOA. A. DVNS. NMH. nr. 4: 30-33 (18 Şevval 1203/12 Temmuz 1789); Koçu 1934: 109-110; Uzunçarşılı 1978: 546). Antlaşmaya göre Osmanlı Devleti İsveç'in Rusya ile savaşa devam etmesi karşılığında senede 2 bin kese olmak üzere toplam 20

bin kese para yardımında bulunacaktı. Ayrıca antlaşma gereğince taraflar birbirilerini yüzüstü bırakan herhangi bir müstakil barışa yanaşmayacaklardı (Beydilli 2001: 412; Topaktaş 2014: 159).

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti ile İsveç arasında bir ittifak antlaşması yapılmasına rağmen, Prusya elçisi bütün gayretlerine rağmen Osmanlı Devleti ile bir ittifak antlaşması imzalamayı başaramamıştı. Beydilli'ye göre Diez'in İstanbul'daki diplomatik faaliyetlerinin başarısız olmasının temel sebepleri şunlardır: (Beydilli 1981a: 48-49).

1. Diez'in Osmanlı reisülküttabı Raşid Efendi ile anlaşamaması ve onun düşürülmesi için bazı faaliyetlerde bulunmuş olması.
2. Diez'in diğer devlet temsilcileri ile iyi bir işbirliği ve dostluk kuramaması.
3. Diez'in görev süresi boyunca İngiltere ve Fransa elçileri ile olan münasebetlerinin Babiâli ile olan münasebetlerini olumsuz yönde etkilemesi.
4. 1789 Ağustosunda Prusya elçisinin bütün gizli belgelerinin çalınarak, Fransız elçisi, tarafından Raşid Efendi'ye teslim edilmesi ve bu durumun Prusya'nın bütün planlarını ortaya çıkarması.

Görüldüğü üzere Prusya elçisinin diplomatik faaliyetleri sırasındaki bir takım kişisel hataları kendisine verilen vazifelerini tam olarak yerine getirmesini engelledi. Özellikle gizli belgelerini çaldırarak Prusya'nın tüm planlarını açığa çıkarması gerek kral ve gerekse Hertzberg'i bir hayli kızdırdı. Yaşananlar üzerine Diez'in acilen merkeze çağırılması düşünüldü ise de Osmanlı Devleti ile olan görüşmelerin seyri açısından bundan bir süreliğine vazgeçildi. Bu durum Diez'in bir yıl sonra elçilik görevinden alınmasının nedeninin sadece ileride Babiâli ile yapacağı ittifak antlaşması yüzünden olmadığını göstermektedir. Ayrıca tüm bu gelişmeler Diez üzerinde kesin bir başarı kazanma baskısı oluşturdu. Yeniden harekete geçen Prusya elçisi Babiâli'ye sunduğu yeni taktirde senet konusunda henüz bir cevap verilmediği için şikâyetinde bulundu. Elçinin taktirine verilen cevapta kendisi ile bir görüşme ricasında bulunuldu. Bu çerçevede 8 Ekim 1789'da bir araya gelen taraflardan Diez, hükümetinin tekliflerini anlattıktan sonra, Prusya ile Osmanlı Devleti arasında şu şartlar altında bir ittifak antlaşması yapılabileceğini bildirdi: (Beydilli 1981a: 50-51).

1. Prusya bayrağının Garp Ocakları korsanlarına karşı korunarak güvenliğinin sağlanması.

2. Prusya, İngiltere ve Hollanda'nın yapılacak barışa iştirak ettirilerek, Polonya'nın durumunun Prusya ve Polonya'nın çıkarlarına uygun bir şekilde düzenlenmesi.
3. Osmanlı Devleti'nin Tuna'nın sağ yakasına atılması durumunda Prusya'nın tüm gücü ile Osmanlı Devleti'ne yardım etmesi istendi. Buna karşılık Osmanlı Devleti Avusturya'nın aldığı yerlere karşılık, Galiçya ve Polonya'nın paylaşılmasından elde ettiği yerleri tekrar Polonya'ya iade etmesi konusunda baskı uygulayacaktı. Ayrıca Osmanlı Devleti Prusya'yı toprak kazanması konusunda destekleyecekti.
4. Yapılacak barış antlaşmasından sonra Osmanlı Devleti'nin Tuna'nın sağ tarafındaki toprakları Prusya, İngiltere, Hollanda, İsveç ve Polonya gibi devletler tarafından korunacaktır. Ardından Prusya ve Osmanlı Devleti arsında yapılacak tedafüî antlaşma gereğince her iki devlet birbirinin toprak bütünlüğünü garanti edecekti.

Ancak Diez tarafından getirilen bu ittifak teklifleri Babıâli tarafından kabul edilmedi¹⁸. Bunun üzerine 18 Eylül 1789'da Diez'e verilen yeni talimatta elçiye Osmanlı Devleti ile tecavüzî ve tedafüî bir ittifak antlaşması teklif etme yetkisi verildi. Bununla ilgili olarak Babıâli tarafından Prusya elçisine bir ittifak senedi teati edildiğinden 60 kese, Prusya tercümanına da 15 kese verilme kararı alındı (BOA. HH. nr. 189/9031 (29 Zihlicce 1203//20 Eylül 1789). Bu kararın alınmasında daha önce İsveç ile yapılan ittifak antlaşmasında İsveç elçisine ve tercümanına para verilmiş olması etkilidir. Yine bu durum Osmanlı yönetiminin Diez'in faaliyetlerinden memnun olduğunu göstermektedir.

Aynı tarihte Osmanlı yetkilileri tarafından Prusya temsilcisine Rusya ile Prusya arasındaki ittifakın nasıl olduğu soruldu. Prusya elçisi bu soruya üç maddeden oluşan bir cevap verdi. Buna göre; Prusya elçisi iki devlet arasında tam olarak bir ittifak antlaşması gerçekleşmediğini beyan ettikten sonra, Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki muharebede Prusya Devleti'nin Babıâli'ye yardım edemeyeceği bildirildi. Diez'in verdiği diğer cevaplarda ise devletin Osmanlı

---

18 Diez'in ittifak teklifleri karşısında Sultan III. Selim Prusya ile yapılacak bir ittifakın zarar ya da kazanç getireceğine dair devlet adamlarından görüş isteyen bir hatt-ı hümayûn yayınladı, bkz: BOA. HH. nr. 13/487 (29 Zilhicce 1203/20 Eylül 1789); Yine aynı tarihte padişah tarafından reisülküttaba gönderilirken başka bir hatt-ı hümayûnda Prusya ile ilgili gelişmelerin kendisine iletilmesi istenmektedir, bkz: BOA. HH. nr. 14/546(29 Zilhicce 1203/20 Eylül 1789). Bu örnekler Osmanlı merkezinde Prusya ile yapılacak bir ittifakın padişah da dahil tüm devlet erkânı tarafından önemsendiğini göstermektedir.

Devleti ile Rusya arasında yapılacak bir antlaşmada tavassut olabileceğinin yanı sıra, Osmanlı Devleti ile de bir musalaha yapılabileceği ifade edilmektedir (BOA. HH. nr. 1384/54765 (29 Zilhicce 1203//20 Eylül 1789).

Görüldüğü üzere Prusya'nın tutumunda bir takım gevşemeler yaşanmaktadır. Bu durumu Babiâli'nin kararlı tavırları ile İsveç ile yapılan ittifak antlaşmasına bağlamak mümkündür. Ancak Prusya elçisi kendisine gönderilen yeni talimatları Babiâli'ye bildirmemi¹⁹. Anlaşılan Diez, Osmanlı yönetimi ile arayı bozmak istemiyordu ve dahası Babiâli'nin istediği doğrultuda bir ittifak antlaşmasının bile Prusya'nın lehine olacağını düşünüyordu. Bu durum üzerine Berlin yönetimi tarafından tekrar elçinin görevine son verilmesi için harekete geçildi. Alınan karar gereğince İstanbul'daki işleri Götze ele alacak ve başarısızlığın faturası Diez'e kesilerek görevine son verilecekti. Fakat o sırada Diez'den gelen olumlu mektuplar üzerine geri çağırılma kararı yeniden ertelendi. Yeni gelişen durumlardan rahatsız olan Diez ise, görevden alınma ihtimaline karşı içeride kalan bir aylık tayinat bahasının verilmesi konusunda Babiâli'ye takrirden bulundu. Elçinin bu talebi üzerine günlük 200 kuruştan tayinat ödenmesi kararı alındı (BOA. C. HR. nr. 166/8269 (29 Muharrem 1204/19 Ekim 1789).

Bu arada Prusya elçisinin Baş tercümanı olan Manolaki görevinden ayrıldığı için yerine dördüncü tercüman Franko Polonyaki tayin edildi (BOA. AE. SABH. I. nr. 30/2267 (21 Safer 1204/10 Kasım 1789). Bununla ilgili olarak Babiâli tarafından yeni tercümana berat²⁰ verilerek (BOA. C. HR. nr. 177/8826 (20 Safer 1204/9 Kasım 1789) işlerine müdahale edilmemesi konusunda bir ferman²¹ yazıldı (BOA. C. HR. nr. 177/8833 (29 Safer 1204/18 Kasım 1789).

Prusya'da bu gelişmeler yaşanırken Prusya temsilcisi Diez'in faaliyetlerinin Babiâli tarafından ödüllendirildiği görülmektedir. Nitekim 9 Rebiyülevvel 1204/18 Kasım 1789 tarihinde Prusya elçisine ihsan-ı şahane olarak 25.000 kuruşluk altın gönderildi (BOA. C. HR. nr. 7/305 (9 Rebiyülevvel 1204/18 Kasım 1789). Aynı tarihlerde elçinin maiyetine memur tayin edilen iki divan çavuşunun talebi ile nafaka bahaları ödendi (BOA. C. HR. nr. 161/8044 (05 Rebiyülahir 1204/23 Kasım 1789). Prusya elçisi ise içinde bulunduğu karışık ve zor durumda 26 Kasım 1789'da Raşid Efendi ve Rumeli Kazaskeri Mustafa

19 Prusya elçisinin huzura kabulüyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: BOA. HH. nr. 267/15532 (29 Zilhicce 1203/20 Eylül 1789); Bu kabulün aynı tarihlerde cülus tebriki için gelen Dubrovnik elçisi ile aynı döneme denk gelmesi sebebiyle Dubrovnik elçisinin ertelenerek, Prusya elçisinin Salı günü huzura kabul edildiği görülmektedir.

20 Bir tayini, bir vazife veya muafiyetin verildiğini gösteren üzerinde padişahın tuğrası bulunan belgelerdir, Kütükoğlu 1992: 472.

21 Dîvân-ı Hümâyun veya Paşakapısı'ndaki divanlarda alınan kararlara uygun olarak yazılan ve üzerinde tuğra bulunan padişah emirlerine (buyruk) verilen genel addır, Kütükoğlu 1995: 400.

Aşir Efendi ile görüştü. Ancak elçi istediği neticeyi alamadı. 21 Rebiyüevvel 1204/9 Aralık 1789'da Prusya kralı II. Fridrich'e yazılan name-i hümayûn Prusya Devleti nezdinde Küçük Ruznamaçe payesi ile maslahatgüzâr olarak görevlendirilen Mehmed Esad Efendi tarafından gönderildi (BOA. C. HR. nr. 35/1715 (21 Rebiyûlahir 1204/8 Ocak 1790). Bu arada Babîâli'de Avusturya ile bir barış yapma fikri gündeme geldi. Aynı dönemlerde Prusya'dan Osmanlı Devleti'ne Rusya ve Nemçe'ye karşı savaş açmak şartıyla bir ittifak teklifi geldi (BOA. HH. nr. 144/6065 (24 Rebiyülevvel 1204/12 Aralık 1789).

Yine İngiliz elçisi tarafından verilen taktirde Prusya'dan tasdikname ile bir elçinin geldiği ve Prusya kralının aldığı yerleri geri iade etme şartıyla Nemçe kralını antlaşmaya razı ettiği ifade edilmektedir (BOA. HH. nr. 146/6176 (13 Rebiyûlahir 1204/31 Aralık 1789). Nitekim bununla ilgili başka bir hatt-ı hümayûnda da benzer ifadeler geçmekte olup Nemçeliler ile Osmanlı Devleti arasındaki barışın sağlanmasında Prusya'nın arabuluculuk yapacağı ve yine Prusya kralının sulh için Rusları da sıkıştıracağı belirtilmektedir (BOA. HH. nr. 146/6182 (13 Rebiyûlahir 1204/31 Aralık 1789).

Prusya elçisinden gelen başka bir taktirde Prusya'nın Nemçe ve Rusya ile aldıkları yerleri iade karşılığında barış yaptırmazsa bu devletlere karşı savaş açması durumunda Osmanlı Devleti'nin rızası sorulmaktadır (BOA. HH. nr.148/6231 (14 Rebiyûlahir 1204/ 1 Ocak 1790). Prusya elçisi sunduğu tekliflerle Osmanlı yönetimini kendi tarafına çekmek istedi. Bu doğrultuda Diez, 8 Ocak 1790'da Osmanlı yönetiminden kendisine acele bir cevap verilmesi konusunda talepte bulundu. Prusya temsilcisi talebinde kralının şuna kadar devam ettirdiği dostâne tavrını sona erdireceği ve Osmanlı Devleti'nin yalnız başına bırakılacağı tehdidinde bulundu. Prusya elçisinin bu tehditkâr üslubu etkisini gösterdi ve Reis Efendi tarafından kendisine biraz daha beklemesi bildirildi (Beydilli 1981a: 54-56).

Yaşanan gelişmeler karşısında orduda yapılan toplantıda Prusya ile yapılacak bir ittifakın harbi uzatacağı endişesi ile ittifaka karşı çıkıldı. Ancak padişah III. Selim devlet erkânı gibi düşünmüyordu ve Prusya ile bir ittifaktan yanaydı. Bu doğrultuda tekrar değerlendirilen ittifak teklifi için taraflar 9 Ocak'ta bir kez daha bir araya geldi. Ancak bu sefer Babîâli'nin tekliflerinde önemli değişiklikler mevcut olup buna göre Prusya kralından Kırım ve diğer kaybedilen yerler için garantide bulunması istendi. Buna karşılık Osmanlı Devleti Galiçya'nın Polonya'ya iadesini temin edecekti. Prusya elçisi Babîâli tarafından tashih ettirilen maddelerin tamamen Osmanlı tarafının menfaatine olduğunu ifade ederek itiraz etmek istedi ise de başarılı olamadı. Nitekim Berlin yönetimi tarafından da ısrarla istenen ittifaka orduda sadrazam tarafından büyük bir muhalefet vardı. Bu durumda yeni bir ittifak teklifinin Osmanlı yönetimine kabul ettirilmesinin imkânsız olduğunu düşünen Diez, antlaşmayı bu haliyle kabul etmek zorunda kaldı. Bu sayede kazandığı başarı ile kendisini kurtaracağını

düşünen Prusya elçisi, Prusya kralı ve Hertzberg'in de baskılarından kurtulmuş olacaktı. Buna göre Diez'e teklif edilen yeni ittifak maddesine göre, Prusya 1790 baharında Avusturya ve Rusya'ya saldırırken, Kırım Osmanlı Devleti'ne iade edilecek ve Götze orduya gönderilmeyecekti (Beydilli 1981a: 61).

Görüldüğü üzere Prusya elçisi bütün direnmelerine rağmen Osmanlı yönetimine kendi isteği doğrultusunda bir ittifak imzalamayı kabul ettiremedi. Diez'e göre Prusya için olumsuz şartlar içeren bu ittifakın teklifinin kabul etmekten başka çare kalmamıştı. Taraflar arasında yapılan müzakerelerde Osmanlı Devleti'ni Rumeli Kazaskeri Aşir Efendi ile Reisülküttap Raşid Efendi temsil etti. Prusya ise İstanbul elçisi Von Diez tarafından temsil edildi (Zinkeisen 2011b: 514; Jorga 2005: 90; Sertoğlu 2011: 2700). Bu doğrultuda 31 Ocak 1790²² yılında Osmanlı Devleti ile Prusya arasında bir ittifak antlaşması imzalandı (BOA. HH. nr. 30/1417 (29 Zilhicce 1204/9 Eylül 1790); BOA. A. DVNS. NMH. d. nr. 9: 248-253 (15 Cemaziyelevvel 1204/31 Ocak 1790); Erim 1953: 163-166). 5 maddeden oluşan ittifak antlaşmasına göre;(Mahmud Mesut Paşa 1295: 90-94; Uzunçarşılı 1978: 561; Sertoğlu 2011: 2700; Kurtaran 2009: 188-189). Antlaşmaya göre;

1. Avusturya ve Rusya Tuna nehrinin güneyine geçecek olurlarsa, Prusya 1790 yılı ilkbaharında bu iki devlete savaş açarak Osmanlı Devleti'ne yardım edecekti. Bunun karşılığında Babiâli barış sırasında eskiden Lehistan'a ait olan ve Avusturya kuvvetlerince zapt edilen Galiçya'nın Lehistan'a iadesi için gayret gösterecekti.
2. İki devlet arasında 1761 yılında imzalanan ticaret antlaşması olduğu gibi yürürlükte kalacak ve bundan sonra Prusya ticaret gemilerine diğer dost ülkelerin gemilerine olduğu gibi Akdeniz'de serbestçe ticaret hakkı tanınacaktır. Yine Babiâli tarafından Fransa ve İngiltere'ye tanınan ayrıcalıklar Prusya için de geçerli olacaktır.
3. Osmanlı Devleti Rusya ve Avusturya ile barış yapmadığı sürece Prusya'da savaşa devam edecektir. Ancak Prusya, İsveç ve Lehistan ile birlikte ya da ayrı bir şekilde Avusturya ve Rusya ile barış yapmadıkça Osmanlı Devleti de barış yapmayacaktır. Ayrıca barıştan sonra Avusturya veya Rusya bu devletlerden herhangi birine saldırıda bulunursa Prusya ve Osmanlı bu devletlere savaş açacaktır.
4. Yapılacak barış antlaşmasında Prusya Osmanlı Devleti'nin elinde kalan yerlerin korunması için kefil olurken, İngiltere, Felemenk, İsveç ve Lehistan'ında bu sürece katılmasını sağlayacaktır.

²² Antlaşmanın tarihi Uzunçarşılı'da 1 Şubat 1790 olarak gösterilmektedir, bkz: Uzunçarşılı 1978: 560.

5. Barış yapıldıktan sonra Osmanlı Devleti ile Prusya, Rusya veya Avusturya'dan birinin saldırısına uğraması durumunda iki devlet birbirine yardımda bulunacaktır.

Görüldüğü üzere 1790 İttifak Antlaşması ile Prusya Osmanlı Avrupa'sında Rusya ve Avusturya'nın ilerlemeleriyle bozulan dengeyi düzeltmek için bütün kuvvetleriyle savaşa girmeyi vaat ediyordu. Osmanlı Devleti ise karşılığında Prusya'ya; Akdeniz'de dost kabul ettiği devletlere tanıdığı ticaret imtiyazlarını tanıyacak ve ayrıca Rusya ile Avusturya'ya karşı Prusya'yı destekleyecekti (Tepekaya 2002: 57; Albayrak 1995: 2).

Yani antlaşma ile Osmanlı Devleti ve Prusya arasında Rusya ile Avusturya'ya karşı ittifak kuruldu. Ayrıca, doğrudan veya dolaylı olarak İngiltere, Felemenk, İsveç ve Lehistan devletleri de bu ittifakın ilgili tarafları haline getirilerek ittifakın sınırları genişletilmek istendi. Bu şekilde Rusya ve Avusturya'ya karşı Avrupa'da ortak bir cephe veya blok oluşturulmak amaçlandı. Osmanlı Devleti'nin uzun süren diplomatik münasebetlerin ardından Prusya ile böyle bir ittifak antlaşması yapmasının temel nedeni; Avusturya ve Rusya cephesinde aldığı yenilgilerdir (Kaşıkçı 2014,:33). Tüm bu açılardan bakıldığında antlaşmanın imzalanması Osmanlı yönetiminde büyük bir memnuniyet oluşturdu (Kanat 2011: 67).

Bu arada antlaşmanın yapıldığı haberi Berlin'e ulaştı. Ancak antlaşmanın Osmanlı Devleti'nin çıkarları doğrultusunda hazırlandığı gerekçesiyle Prusya yönetimi gelişmelerden memnun değildi. Bu durum üzerine Hertzberg tarafından 9 Mart 1790 tarihinde Prusya kralına yazılan raporda, antlaşmada Prusya'nın ticarî menfaatlerinin korunduğu bildiriliyordu. Ancak antlaşmaya göre Prusya'nın Avusturya ve Rusya ile savaşa girmek ve Kırım'ın iadesinin garanti edilmesinin sıkıntılı olduğu belirtilmektedir. Hertzberg bu gelişmelerin yaşanmasında Diez'i suçlamakta ve elçinin kendisine verilen talimatlar doğrultusunda hareket etmediğini ifade etmektedir. Prusya kralı ise kendisine gönderilen rapor doğrultusunda Hertzberg'e katılmakta ve Diez'i suçlu bulmaktadır. Bu durum üzerine 13 Mart'ta Prusya hükümeti tarafından Diez'e yazılan mektupta elçinin kararı sert bir şekilde eleştirildikten sonra, Prusya'nın vadettiği hususların Osmanlı Devleti ile dengeli olmadığı belirtildi. Antlaşmanın imzalanmasıyla büyük bir başarı kazandığını ve taltif edilmesi gerektiği düşünen Diez²³ ise, gelişmeler karşısında bir hayli üzüldü. Ardından verdiği cevapta kendine verilen talimatlara uygun davrandığını ve Prusya'nın bu antlaşma ile Babıâli nezdinden ayrıcalıklı bir konuma geldiğini belirtti. Yine verdiği raporda Diez, kendisini savunurken antlaşmanın hiçbir yerinde Kırım'ın geri alınması

23 Bununla ilgili Prusya elçisi duyduğu memnuniyeti şu şekilde ifade etmiştir, antlaşmanın imzalanmasıyla “*her Türk bir Prusyalı olmuştur*”, Kanat 2011: 67.

için bir vaatte bulunmadığını ifade etti. Ancak Prusya elçisinin bu ifadeleri ve savunması kral ve Hertzberg tarafından kabul edilmedi (Kaşıkçı 2014: 37).

Bu arada zaten daha önce Diez'in yerine düşünülen Konebelsdorf 21 Nisan 1790'da İstanbul'a geldi²⁴ (Zinkeisen 2011b: 516). Bu durum üzerine Diez, 23 Mayıs'ta Kaymakam Paşa tarafından kabul edilerek İstanbul'dan ayrıldı ve Berlin'e döndü. Bu şekilde Heinrich Friedrich Von Diez'in 6 yıl süren İstanbul elçiliği sona ererken, yerine Friedrich Ernst von Konebelsdorf getirildi (BOA. A. DVNS. NMH. d. nr. 4:27(10 Şaban 1204/25 Nisan 1204); Çıtırık 2014: 71).

Bu durum ittifak antlaşmasının Prusya hükümeti tarafından beğenilmediğini göstermesi açısından önemlidir (Beydilli 1981a: 65). Shaw, Prusya hükümetinin Diez'in elçiliğine son verme nedenini kendisine verilen yetkilerin dışına çıkmasına bağlamaktadır (Shaw 1971: 42-47).

Bu arada Heinrich Friedrich Von Diez İstanbul'da kaldığı 6 yıl boyunca diplomatik faaliyetlerinin yanı sıra, buradaki bilimsel faaliyetleri, örf, âdet ve din gibi imparatorluğun birçok yönünü araştırarak "*Denkwürdigkeiten von Asien in Künsten und Wissenschaften*" (Asya'nın İlginç Sanat ve Bilim Ürünleri) adlı bir kitap yazdı. Diez'in kaleme aldığı bu eser, askerî, ekonomik ve siyasi tutumdaki değişime paralel olarak Alman toplumundaki Türk imajının da değişmesine katkıda bulundu. Bu sayede eskiden olduğu gibi Türk imajına kilisenin olumsuz yaklaşımından ziyade, siyasetin akılsal yönüyle yaklaşılmaya başlandı (Zengin 2013: 52). Ayrıca Diez'in Dede Korkut Destanı ile ilgili kaleme aldığı iki eser²⁵, bu alanda yapılan çalışmaların ilk örneğini oluşturması bakımından önemlidir (Güneş 2015: 172).

Bu şekilde Heinrich Friedrich Von Diez'in 1784 yılında başlayan İstanbul elçiliği sırasındaki yürüttüğü diplomatik faaliyetler 1790 yılında Prusya ile Osmanlı Devleti arasında bir ittifak antlaşmasının imzalanması ile sonuçlandı (Roxburgh 1995: 113). Bu antlaşma Osmanlı Devleti'nin Hristiyan bir devlet ile imzaladığı ilk tedafûl ve tecavüzî şartlar içeren ittifak antlaşması olması açısından önem arz etmektedir (Savaş 1999: 655). Osmanlı-Prusya ittifakı,

24 Bununla ilgili olarak Prusya kralından Babıâli'ye gönderilen mektupta Diez'in görevden alınarak yerine Konebelsdorf'un büyükelçi olarak gönderildiği belirtilirken elçinin ikametine izin verilmesi istenmektedir, bkz: "*Hazret-i sadaret-penahiye haşmetlü Prusya kralı tarafından tahrir olunan namenin tercümesidir*", BOA. A. DVNS. NMH. nr. 4: 27 (13 Rebiyülevvel 1204/1 Aralık 1789); Yine Prusya kralı tarafından sadrazama gönderilen bir mektupta İstanbul'daki elçileri Diez'in geri dönmesine müsaade edilmesi ve yerine atanan Friedrich Adenat De Konebelsdorf'un resmen tanınarak, huzura kabul edilmesi istenmektedir, BOA. A. DVNS. NMH. nr. 9: 244 (10 Rebiyülevvel 1204/28 Kasım 1789).

25 Bu eserler şunlardır; Heinrich Friedrich Von Diez, *Denkwürdigkeiten von Asien, In Commission der Nicolischen Buchhandlung* 1811; Aynı Müellif, *Denkwürdigkeiten von Asien, In Commission der Nicolischen Buchhandlung* Berlin und Halle.

1789'da yapılan Osmanlı-İsveç ittifakıyla birlikte Osmanlı diplomasisinde önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Nitekim iki ittifak da Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa devletler sisteminin bir üyesi olmasını perçinleştirdi (Erdem 2008: 257).

1790 ittifak antlaşmasının ardından Babiâli Prusya ile olan ilişkileri yürütmek amacıyla Berlin'e Ahmed Azmi Efendi'yi gönderdi (Fliter 2016: 405). Elçinin temel amacı devam eden Osmanlı-Rus savaşında Rusların Tuna nehrini geçmeleri durumunda Prusya ile yapılan ittifak antlaşması gereğince Prusya'nın savaşa gireceği vaadini hatırlatmaktı (Karamuk 1975: 139). Aynı zamanda 1790 Osmanlı-Prusya ittifakı Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında Zıştovi Antlaşması'nın imzalanmasına zemin hazırladı (Beydilli 1991: 175). Nitekim Prusya'nın Osmanlı Devleti ile ittifakından sonra Avusturya üzerinde baskı uygulaması, 4 Ağustos 1791 yılında Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında Zıştovi Antlaşması'nın imzalanmasına neden oldu (BOA. A. DVNS. DVE. Nemçelü Ahidnamesi, nr. 59/3: 31-34 (4 Zilhicce 1205/4 Ağustos 1791); BOA. A. DVNS. NMH. d. nr. 9: 225-229 (9 Muharrem 1206/8 Eylül 1791); Uzunçarşılı 1978: 571; Jorga 2005: 92; Beydilli 2013a: 343; Aynı Müellif, 2013b: 467-472; Sarıcaoğlu 2001: 233).

1790 antlaşmasının şartları Prusya'yı Avusturya ve Rusya'ya karşı savaşa girme ve Kırım'ı iade etme gibi mükellefiyetler altına soktuğu için Diez'in kendisine verilen direktiflerin dışına çıkması iddiasıyla görevine son verilmesine neden oldu. Aslında ortaya çıkan genel sonuç başından beri silahlı bir tavassutla büyük kazançlar bekleyen ve Avrupa'nın büyük devletleri arasına girmeyi uman Hertzberg planından ziyade, Prusya'nın Osmanlı Devleti ile ittifak yapmasını isteyen Diez'in düşüncelerini yansıtmaktaydı. Yani Prusya elçisi ülkesinin menfaat ve beklentilerinden ziyade kendi düşüncelerini hayata geçirmişti. Yapılan ittifak antlaşması Prusya'yı büyük bir mükellefiyet altına soktuğu halde, Osmanlı Devleti için aynı durum geçerli değildi. Ayrıca Diez, 1761 Ticaret Antlaşması ile elde edilen hakları güncellemediği gibi, anlaşmanın meydana gelmesi için de 200 bin taler masraf yaptı. Prusya Osmanlı Devleti ile yaptığı bu ittifak ile Avusturya-Rus ittifakını bozarak bir ortak cephe kurmayı hedefledi. Osmanlı Devleti ise savaş halinde bulunduğu iki düşmanı zorlayabilecek ve onların dikkatlerini dağıtacak bir Avrupa devletini yanına almış oldu. Bu durum Osmanlı Devleti'nin diplomasideki tek yanlı politikalarını bir kenara bırakarak, Avrupa diplomasisine ve ittifaklar sürecine girmesine zemin hazırladı (Şen 2003: 30-31).

Sonuç olarak 1790 Osmanlı-Prusya ittifak antlaşmasında Babiâli 1761 Ticaret Antlaşması'nı teyit etmek, yapılacak barışta Prusya'nın tavassutu kabul etmek ve Avusturya'yı Polonya topraklarını iade etmek dışında hiçbir vaatte bulunmadı. Ancak Prusya'nın bulunduğu büyük vaatler yapılan ittifak

antlaşmasının tam olarak hayata geçmesini engelledi ve Prusya'nın şartlara riayet etmemesine neden oldu (Beydilli 1981a: 69-70).

Sonuç

1784-1790 Osmanlı-Prusya ilişkilerini Prusya'nın İstanbul temsilcisi Heinrich Friedrich Von Diez'in diplomatik faaliyetleri çerçevesinde ele alan çalışmadan bir takım bulgular elde edilmiştir. Bunlardan birincisi Osmanlı-Prusya ilişkilerinin tarihi seyrinde 1765 yılına kadar Prusya'nın Babiâli ile olan ittifak arayışı sürecinin bu tarihten sonra tersine döndüğüdür. Bu durumun yaşanmasında iki devletin Rusya ve Avusturya ile olan münasebetleri etkili olup yaşanan gelişmeler devletlerarası ilişkilerde ortak çıkarların önemini ortaya koymaktadır. Yine 1765 sonrası Osmanlı Devleti'nin Prusya ile bir ittifak talebinde bulunduğu dönemde yaşanan gelişmelerde diplomatik temsilcilerin etkileri bir hayli fazladır. Nitekim bu süre boyunca göreve getirilen elçilerden birisi olan Heinrich Friedrich Von Diez'in 1784-1790 yılları arasındaki faaliyetleri ilişkilerin gelişiminde büyük rol oynadı. Prusya elçisi 1790 yılında iki devlet arasında bir dostluk ve ittifak antlaşmasının imzalanmasını sağladı. Öğleki 1790 antlaşmasının imzalanmasını Diez'in kişisel başarılarının sonucu olarak görmek mümkündür.

Buna göre 1784 yılında Prusya'nın İstanbul maslahatgüzârlığına getirilen Diez'in iki yıl sonrası terfi ederek orta elçilik payesine yükselmesi daha rahat hareket etmesini sağladığını söyleyebiliriz. Bu olayın ardından Osmanlı Devleti'nin Prusya ile bir ittifak antlaşması yapma teklifini Prusya yönetiminin baskıları sebebiyle erteleyen Diez, aslında başından itibaren Osmanlı Devleti ile bir ittifak antlaşması yapmaktan yana idi. Bu çerçevede Babiâli'nin Rusya ve Avusturya ile olan savaşında verdiği istihbarat bilgileri ile Osmanlı yönetiminin güvenini kazanan Prusya temsilcisinin görev süresi boyunca bunun karşılığını aldığı görülmektedir. Nitekim Diez 1787 yılındaki İstanbul'a gelişinden itibaren yaklaşık olarak 6 yıl kaldığı İstanbul'daki görev süresi boyunca Osmanlı yönetimi tarafından çok iyi ağırlanmış ve belirli bir süre ihtiyaçları Babiâli tarafından karşılanmıştır. O yıllarda Rusya ve Avusturya ile olan dostluğunu bozmamak için Osmanlı Devleti ile bir ittifaka sıcak bakmayan Prusya yönetiminin aksine Diez, devletin geleceği için Osmanlı Devleti ile bir ittifakı istiyordu. Bu çerçevede Diez'in Osmanlı yönetimine sunduğu pek çok tavrın yanı sıra, başta dönemin padişahları olmak üzere diğer devlet erkânı ile yaptığı diplomatik görüşmeler neticesinde 1790 yılında iki devlet arasında bir ittifak antlaşması imzalanmasını sağladı. Söz konusu antlaşma Osmanlı Devleti'nin bir Hristiyan devlet ile imzaladığı ilk tedafû (dostluk ve saldırmazlık) antlaşması olması açısından önemlidir. Antlaşma Prusya'yı Rusya ve Avusturya gibi iki büyük devlete savaş açma yükümlülüğü altına soktu. Bu sebeple Diez'in bu

diplomatik gayretleri ülkesi nezdinde hoş karşılanmayarak görevinden alınmasına neden oldu.

Kaynakça

I. Arşiv Kaynakları

A. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

1. Ali Emîri Tasnifi

I. Abdülhamid (BOA. AE. SABH. I.)

nr.4/347;7/651;8/699;13/1189;14/1229;16/1439;19/1661;30/2267;105/7155;105/7157;105/7158;105/7159; 305/20452; 328/22496; 359/25076; 364/25447; 365/25509; 2/164; 2/191; 5/515; 12/1082; 12/1107; 19/1633; 19/1689; 145/9825; 105/7154; 198/13265; 198/1326; 329/22565; 329/22556; 330/22662; 369/25793; 17/1527; 3/340.

2. Cevdet Tasnifi (C) Cevdet Hariciye (C. HR.)

nr. 41/2032; 115/5747; 148/7394; 149/7438; 177/8833; 177/8826; 7/305; 35/1715; 67/3347; 69/3421; 80/3980; 108/5372; 173/8647; 150/7456; 166/8269; 161/8044.

3. Bâb-ı Âsafî, Düvel-i Ecnebiye Defterleri (A. DVNS. DVE. d.) Nemçelü Ahidnamesi, nr. 59/3.

4. Divân-ı Hümâyûn, Nâme-i Hümâyûn Defterleri (A. DVNS. NMH. d.) nr. 4; 6; 9.

5. Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi (HH)

nr. 8/298/M; 146/6176; 146/6182; 148/6231; 189/9031; 13/487; 14/546; 294/17492; 1384/54765; 1430/58562; 30/1417; 223/12454; 144/6065; 172/7404; 267/15532; 24/1220; 1429/58503.

6. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TS. MA. d)

nr. 9921; 482/12.

II. Diğer Kaynaklar

Abdurrahman Şeref Efendi (1917), "Berlin Hazîne-i Evrâkında Vesâik-i Kadîme-i Osmâniyye", *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, 8 (44) : 65-97.

Abou El-Haj, Rifa'at Ali (2004), "Ottoman Diplomacy at Karlowitz," *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?* (Ed.) Nuri Yurdusev, (Palgrave: Macmillan): 89-113.

Ahmed Cavid (1988), *Hadika-i Vekayi*, (Haz. Adnan Baycar) (Ankara: TTK. Yayınları).

Ahmed Cevdet Paşa (1309), *Tarih-i Cevdet*, C. IV, (İstanbul: Tertib-i Cedit).

Ahmed Vasıf Efendi (1978), *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr*, (Yay. Müçteba İlgürel) (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi).

Ahmet Resmi Efendi (1286), *Hülâsâtü'l-İ'tibâr*, (İstanbul: Mühendisliyan Matbaası).

Aksan, Virginia (1997), *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı Ahmed Resmi Efendi (1700-1783)*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları) (Çev. Özdan Arkan).

- Aktepe, M. Münir (1988), "Abdülhamid I", *DİA.*, C. 1: 213-216.
- Albayrak, Mustafa (1995), "Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişimi Ve Bağdat Demiryolunun Yapımı", *OTAM*, (6): 1-38.
- Baykal, Bekir Sıtkı (1939), "Koca Ragıp Paşa ve Büyük Friedrich: 18 Yüzyılın Şark ve Garp Âlemine Kısa Bir Bakış Türkiye-Prusya Münasebetlerinin Başlangıç ve 1765 Senesine Kadar İnkişafı", *Cumhuriyet Halk Partisi Konferanslar Serisi, Kitap 5*: 1-18.
- Benedikt, Heinrich (1948), "Die Europaeische Politik der Pforte vor Beginn und waehrend des österreichischen Erbfolgekries", *MÖS*, 1(1): 137-192.
- Berlin-Brandenburgische Akademie Der Wissenschaften Akademiebibliothek (2002), "Ewald Friedrich Graf von Hertzberg Etat- und Kabinettsminister": 1-8.
- Beydilli, Kemal (1991), "Avusturya", *DİA.*, C. 4: 174-177.
- Beydilli, Kemal (1981b), "İlk Prusya-Osmanlı Münasebetleri Hakkında Bazı Kayıtlar ve Düzletmeler: Jurgowsky-Sattler-Seewald", *Serta Balcanica-Orientalia Monacensia* in honorem Rudolphi Trofenik septuagenari (Ed. H. J. Kissling vd.): 219-231.
- Beydilli, Kemal (2001), "İsveç", *DİA.*, C. 23: 407-414.
- Beydilli, Kemal (2002), "Küçük Kaynarca", *DİA.*, C. 26: 524-527.
- Beydilli, Kemal (2007), "Prusya", *DİA.*, C. 34: 354-357.
- Beydilli, Kemal (2009), "Selim III", *DİA.*, C. 36: 420-425.
- Beydilli, Kemal (2013a), "Yaş Antlaşması", *DİA.*, C. 43: 343-347.
- Beydilli, Kemal (2013b), "Ziştovi Antlaşması", *DİA.*, C. 43: 467-472.
- Beydilli, Kemal (1981a), *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları).
- Beydilli, Kemal (1997), "Osmanlı Ve Avrupa Devletleri Arasında İttifaklar Ve Siyasî Ahlâk (1790-1856)", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Sempozyuma Sunulan Tebliğler*: (Ankara: TTK. Yayınları): 35-45.
- Beydilli, Kemal (1985), *Büyük Friedrich ve Osmanlılar, XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münasebetleri*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları).
- Çıtırık, Hacer (2014), *4 Numaralı Name-i hümayûn Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (h. 1203-1206/m. 1788-1792)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis: 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, Uğur (2012), *1768 Savaşı Öncesi Osmanlı Diplomasisi*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Erdem, Gökhan (2008), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sürekli Diplomasi'ye Geçiş Süreci*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erim, Nihat (1953), *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, C. I, (Ankara: TTK. Yayınları).
- Fliter, Irena (2016), "The Diplomats' Debts: International Financial Disputes Between the Ottoman Empire and Prussia at the end of the Eighteenth Century", *Osmanlı Araştırmaları*, (XLVIII): 399-417.
- Fodor, Pal (2011), "Telhis", *DİA.* C. 40: 402-404.
- Güneş, Hasan (2015), "Heinrich Friedrich von Diez'in Tepegöz Tercümesinde Yaptığı Yanlışlar", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 15 (2): 171-180.

- Hubatsch, W. (1983), *Grundlinien Preussischer Geschichte (1701-1871)*, (Darmstadt Wiss: Buchgesellschaft).
- Hurewitz, J. C. (1961), "The Europeanization of Ottoman Diplomacy: The Conversion From Unilateralism to Reciprocity in the Nineteenth Century." *Belleter*, XXV (99) : 455-466.
- İpşirli, Mehmet (1995), "Elçi", *DİA*, C. 11: 3-15.
- Jorga, Nicalai (2005), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1774-1912)*, C. V, (İstanbul: Yeditepe Yayınları) (Çev. Nilüfer Epçeli), (Yay: Haz: Erhan Afyoncu).
- Kanat, Vedat (2011), *Lehistan'ın Parçalanma Sürecinde Osmanlı Devleti İle İlişkileri (1772-1795)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karal, Enver Ziya (1970), *Osmanlı Tarihi (Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri 1789-1856)*, C. V/II, (Ankara: TTK. Yayınları).
- Karamuk, Gümeç (1975), *Ahmed Azmi Efendis Gesandtschaftsbericht Als Zeugnis des Osmanischen Machtverfalls und der beginnenden feformaera unter Selim III*, (Frankfurt: Herbert Lang Bern).
- Kaşıkçı, Rıdvan (2014), *Nizam-ı Cedid'den Tanzimat'a Osmanlı Prusya İlişkileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koçu, R. Ekrem (1934), *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar (1300-1920) ve Lozan Muahedesi (24 Temmuz 1923)*, (İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi).
- Kolodziejczyk, Dariusz (2000), *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th Century): An Annotated Edition of Ahdnâmes and Other Documents*, (Leiden: Brill).
- Köse, Osman (2006), *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması (Oluşumu-Tahlili-Tatbiki)*, (Ankara: TTK. Yayınları).
- Kurat, Akdes Nimet (2014), *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, (Ankara: TTK. Yayınları).
- Kurtaran, Uğur (2015), "Osmanlı Prusya İlişkilerinin Gelişiminde Prusya Elçisi Karl Adolf Von Rexin'in Etkisi Ve Faaliyetleri (1755-1761)", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 12 (47): 115-135.
- Kurtaran, Uğur (2009), *Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791)*, (Kahramanmaraş: Ukde Yayınları).
- Kuzucu, Serhat (2012), "XVIII. Yüzyıl Son Çeyreğinde Osmanlı Avusturya Siyasi İlişkileri ve Zıstovi Antlaşması (II. Josef ve II. Leopold dönemi)", *History Studies Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı*: 261-261.
- Kütükoğlu, Mübahat S, (2010), "Takrir", *DİA*, C. 39: 471-472.
- Kütükoğlu, Mübahat S, (1992), "Berat", *DİA*, C. 5: 472-473.
- Kütükoğlu, Mübahat S, (1995), "Ferman", *DİA*, C. 12: 400-412.
- Kerautret, Michel (2005), *Histoire De la Prusse, Le Gran Live Du Mois*.
- Mahmud Mesut Paşa (1295), *Mecmua-i Muahedat*, C. I, (İstanbul: Hakikat Matbaası).
- Özer, Abdurrahim (2008), *The Ottoman-Russian Relations Between The Years 1774-1787, Postgraduate Thesis*, Ankara: Bilkent University Graduate School of Social Sciences.
- Pamuk, Şevket (2002), "Kuruş", *DİA*, C. 26: 458-459.
- Reiswitz, J. A. Von (1957), "Heinrich Friedrich v. Diez", *Neue Deutsche Biographie*, Vol: 3: 712-713.
- Roberts, J.M. (2010), *Avrupa Tarihi*, (İstanbul: İnkılâp Kitabevi) (Çev. Fethi Aytuna).

- Roider, Karl A. (1982), *Austria's Eastern Question 1700-1790*, (New Jersey: Pinceton Universty Press).
- Roxburgh, David (1995), "Heinrich Friedrich von Diez and His Eponymous Albums: Mss. Diez A. Fols. 70-74". *Muqarnas* 12: 112-36.
- Sahillioğlu, Halil (1989), "Akçe", *DİA*. C. 2: 224-227.
- Sander, Oral (2008), *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü (Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme)*, (Ankara: İmge Yayınları.)
- Sarıcaoğlu, Fikret (2001), *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)*, (İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları).
- Sarıcaoğlu, Fikret (2002), "1774-1789 Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Dış Politikası", *Türkler*, C. VII, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları: 545-553.
- Savaş, Ali İbrahim (1999). "Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi" *Osmanlı*, C. I, Yeni Türkiye Yayınları: 643-659.
- Schmiede, H. Achmed, "Dede Korkut Araştırmacılığının Banisi: Türk Medeniyetinin Bilgin Âşığı Heinrich Friedrich von Diez (1751-1817) 250 Yıl Önce Doğdu", <http://docplayer.org/7438278-Heinrich-friedricvon-diez-1751-1817.html> (10.07.2017).
- Schwarz, Klaus (1988), "15. ve 16. Yüzyılda Berlin, Brandenburg ve Türkler", *Tarih ve Toplum*, Sayı 50, Şubat: 35-40.
- Sertoğlu, Mithat (2011), *Mufassal Osmanlı Tarihi Resimli-Haritalı*, C. V, (Ankara: TTK. Yayınları).
- Shaw, Stanford J. (1971), *Between Old and New The Ottoman Empire under Sultan Selim III*, (London: Harvard University Press Cambridge).
- Şahin, Hasan (2002), "Kaynarca'dan (1774) Paris Barışı'na (1856) Kadar Şark Meselesi Perspektifinden Osmanlı-Rus Münasebetlerine Genel Bir Bakış", *Türkler*, C. VII, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları: 531-544.
- Şemdanizâde Fındıklılı Süleyman Efendi (1976), *Mür'it-i Tevârih*, C. I, (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası) (Yay. Haz: M. Münir Aktepe).
- Şen, Adil (2003), *Osmanlı'da Dönüm Noktası (III. Selim Hayatı ve Islahatları)*, (Ankara: Fecr Yayınları).
- Şimşek, Ali Rıza (2006), *Osmanlı Ordusunda 18. Ve 19. Yüzyıllarda Yapılan Islahat Çalışmaları ve Bu Çalışmalarda Yabancı Uzmanların Rolü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tabakoğlu, Hüseyin Serdar (2008), "XVIII. Yüzyılın Sonunda Osmanlı-İspanya İlişkileri: İlk İspanyol Daimi Elçisi Don Juan de Boulogny Örneği", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/7, Fall: 812-840.
- Tansel, Selahaddin (1946), "Büyük Friedrich Devrinde Osmanlı-Prusya Münasebetleri Hakkında", *Belleter*, C. X, S. 37: 133-166.
- Tepekaya, Muzaffer (2002), "Osmanlı-Alman İlişkileri (1870-1914)", *Türkler*, C. XIII, Yeni Türkiye Yayınları: 40-50.
- Topaktaş, Hacer (2014), *Osmanlı-Lehistan Diplomatik İlişkileri Franciszek Piotr Potrocki'nin İstanbul Elçiliği (1788-1793)*, (Ankara: TTK. Yayınları).
- Topaktaş, Hacer (2015), "Osmanlı Diplomasisinde "Tayinat Sisteminin Uygulanışı ve Kaldırılışı (1794) Üzerine Bazı Tespitler", *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 10 Sayı: 1: 31-49.

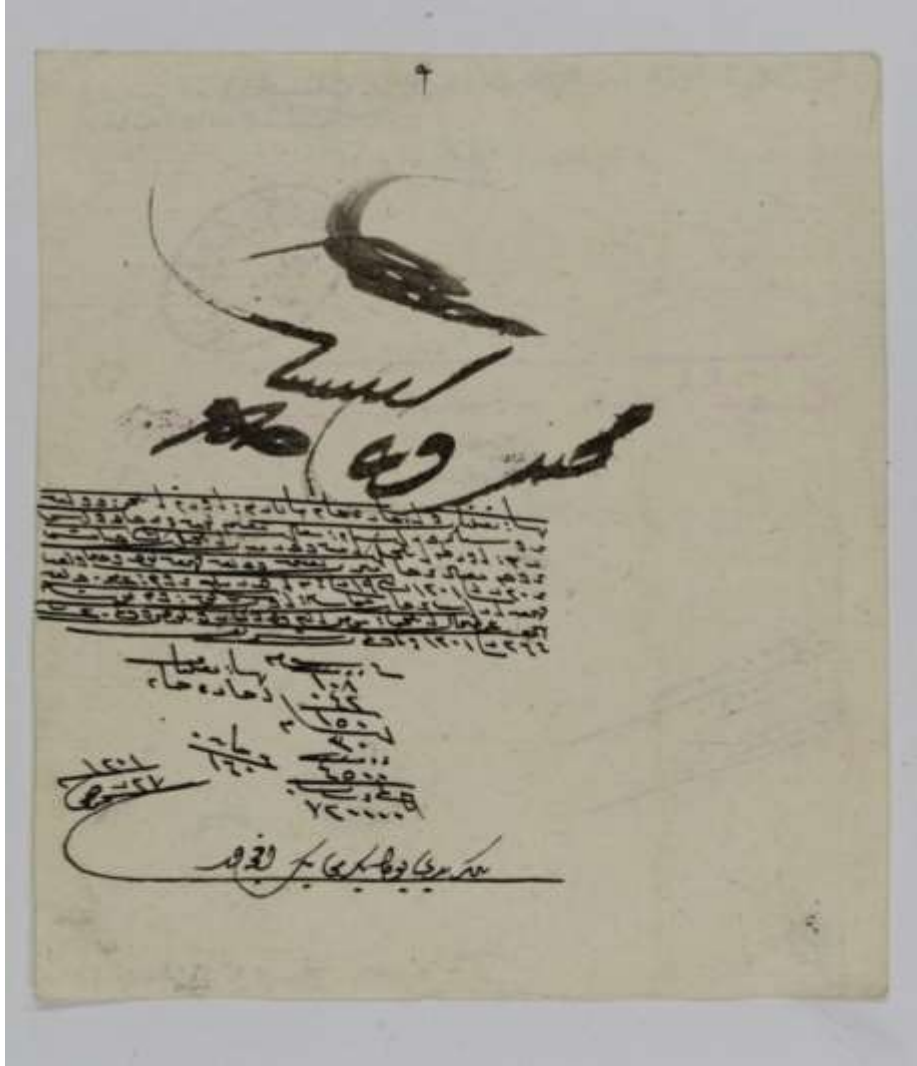

- Topaktaş, Hacer (2017), "Osmanlı'da Elçileri Ağırlamak: Prusya Elçisi Örneğinde Tayinat Uygulamaları", *Avrupa Tarihinde Türk Eli Doç. Dr. Gümeç Karamuk Armağanı*, (Ed: Ramazan Acun-Serhat Küçük), (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları): 271-289.
- Unat, Faik Reşit (1987), *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri* (Yay. Haz: Bekir Sıtkı Baykal), (Ankara: TTK. Yayınları).
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1978), *Osmanlı Tarihi*, C. IV/I, (Ankara: TTK. Yayınları).
- Vakanüvis Mehmed Subhi Efendi (2007), *Subhi Tarihi*, (İstanbul: Kitabevi Yayınları) (Haz. Mesut Aydın).
- Yalçınkaya, M. Alaaddin (2002), "18. Yüzyıl Islahat, Değişim ve Diplomasi", *Türkler*, C. VII, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları: 479-511.
- Yıldırım, İbrahim (2014), *Osmanlı Devleti'nde Elçi Kabulleri*, (İstanbul: Kitap Yayınları).
- Zengin, Erkan (2013), "Türk-Alman İlişkilerinde Türk İmajını Meydana Getiren Olgular Ve Eserlere Yansıması", *CBÜ. Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, Sayı: 1: 48-57.
- Zinkeisen, Johann Wilhelm (2011), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.Va./VIb (Çev. Nilüfer Epçeli) (İstanbul: Yeditepe Yayınları)

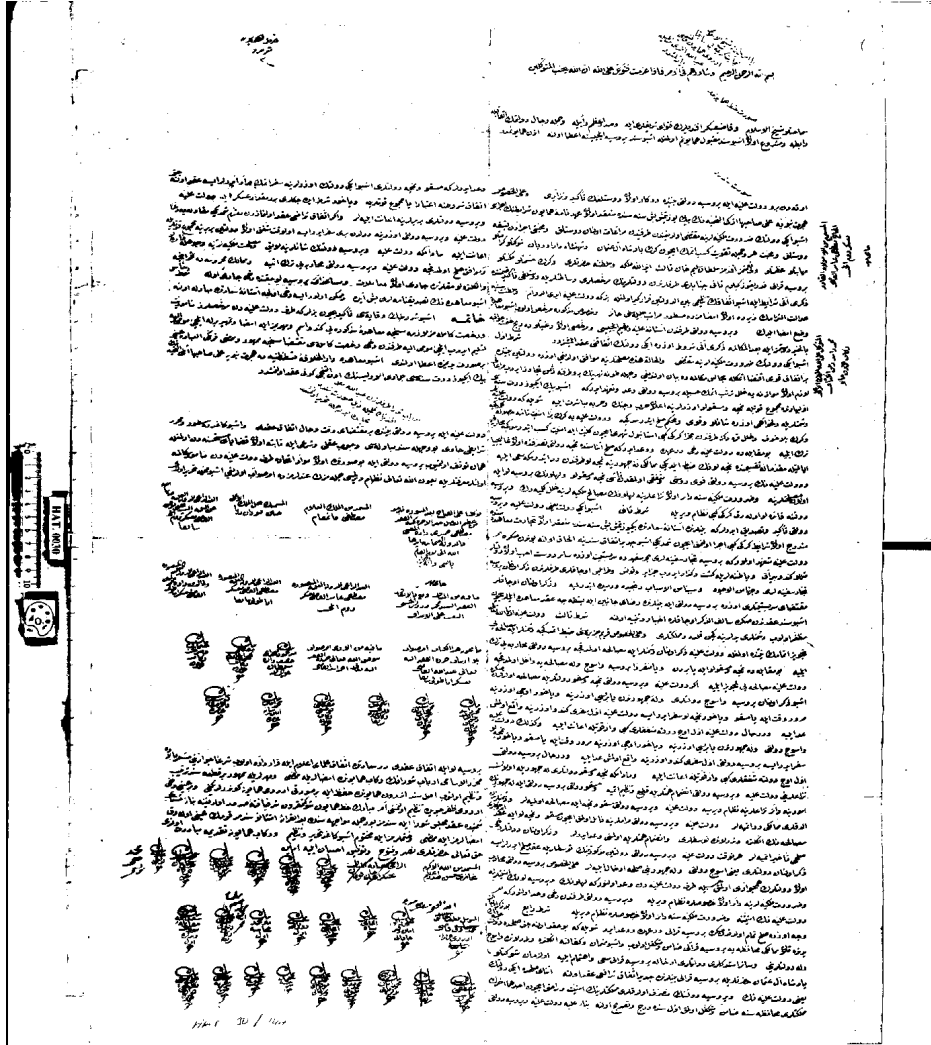
C. İnternet Kaynakları

- (Diez A fol. 74, Diez-Album (A fol. 74) (2019), <http://orient-digital.staatsbibliothek-berlin.de> (Son Erişim: 13.07.2017).
- <http://docplayer.org> (2017), "Dede Korkut Araştırmacılığının Banisi: Türk Medeniyetinin Bilgin Âşığı Heinrich Friedrich von Diez (1751-1817) 250 Yıl Önce Doğdu", 7438278-Heinrich-friedricvon-diez-1751-1817.html (Son Erişim: 10.07.2017).
- "Berlin-Brandenburgische 2002" (2017), www.kulturportal-west-ost.eu (Son Erişim: 03.07.2017).

Ekler

EK-1: Prusya elçisi Diez'e 720.000 akçelik (6.000 kuruş) tayinat bahası verildiğini gösteren belge(BOA. AE. SABH. I. nr. 198/13265 (14 Cemaziyelevvel 1201/4 Mart 1787).

EK-2: Prusya ile Osmanlı Devleti arasında 31 Ocak 1790 tarihinde imzalanan ittifak antlaşması ile ilgili belge (BOA. HH. nr. 30/1417 (29 Zilhicce 1204/9 Eylül 1790)).

EK-3: Prusya elçisine günlük 200^{şer} yüz akçeden verilen tayinat bahası ve hane kirası ile ilgili Berlin Devlet Arşivi Doğu El Yazmaları Koleksiyonundan bir belge, (Diez A fol. 74, Diez-Album (A fol. 74), <http://orient-digital.staatsbibliothek-berlin.de> (13.07.2017).